

10

MLA DIKA

1972

MLADIKA

IZHAJA VSAK MESEC

1972 leto XVI. štev. 10

VSEBINA

V predvolilnem vetru . . .	141
Marija Mislej: Naloga . . .	142
M. M.: Rekvijem za revijo . .	142
Ž.: Robert Kozman . . .	143
Milena Merlak: Na vse svete	144
Jano Ban: Misel ob zborovskih revijah	144
Anton Kacin: Stanko Stanič .	145
Rado Bednarik: Naš knez in pastir	147
Ester Sferco: Pesem ponosa .	149
Nathalie: Zamujeni trenutki .	149
Aloj Tul: Tabor v Dolini leta 1878	151
Za sodobne žene in dekleta .	152
Ivan Peterlin: Uprti pogledi na Montreal 1976	153
Jožef Smej: Slovenci v Porabju	154
Milena Merlak: Na pokopanišču mrtvih brez imena .	156
Martin Jevnikar: Zamejska in zdomska literatura . .	156
Vrtovi muz: Vinko Beličič o Rebulovi knjigi »Smer Nova zemlja«; Gledališče .	157

Revijo izdaja uredniški odbor: Marij Maver (odgovorni urednik), Albert Miklavc, Franc Mljač, Sergij Pahor, Jože Peterlin (glavni urednik), Zora Tavčar, Maks Šah, Drago Štoka in Edvard Žerjal (likovna oprema)

Zunanja oprema
EDVARD ŽERJAL

Vsi pisci in uredniki sodelujejo brezplačno

Uredništvo in uprava: 34133 Trst, ul. Donizetti 3, tel. 768189 - Poduredništvo v Gorici: SKAD

Poštni tekoči račun 11/7019
»Mladika« - Trst

Registrirano na sodišču
v Trstu št. 193

tisk »graphart« trst, rossetti 14
telefon 77 21 51

R A Z P I S

- 1) Revija »Mladika« razpisuje natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico ali novelo poljubne vsebine z željo, da bi dela odražala življenje in običaje tukajšnjih ljudi in da bi kar najbolj odgovarjala konceptu te družinske revije. Vendar pa je treba pripomniti, da ti napotki niso obvezujoči. Avtorji so popolnoma prosti tako glede vsebine kot tudi obdelave in dolžine teksta.
- 2) Na razpolago so tri nagrade:
 - I. nagrada: 50.000 lir
 - II. nagrada: 30.000 lir
 - III. nagrada: 20.000 lir
- 3) Rokopise je treba poslati v dveh tipkanih izvodih s priporočeno pošiljko na naslov MLADIKA, UL. DONIZETTI 3/I., 341333 Trst, do 31. JANUARJA 1973. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov pa naj bodo v posebnem spremnem pismu, opremljenim z istim geslom ali šifro. V primeru, da isti avtor sodeluje na natečaju z več deli, mora poslati vsako v posebni kuverti.
- 4) Ocenjevalno komisijo sestavljajo: univ. profesor in kritik Martin Jevnikar, glavni urednik revije prof. Jože Peterlin, pisatelj prof. Alojz Rebula, pesnik Albert Miklavc in pesnica Ljubka Šorli-Bratuževa. Mnenje komisije je dokončno.
- 5) Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen februarja prihodnjega leta na javni prireditvi in po časopisu ter bo sporočen z osebnim pismom nagrajencem. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 1973. Objavljena pa bodo lahko tudi druga dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

NA REVIJI PEVSKIH ZBOROV, ki jih prireja Zveza cerkvenih pevskih zborov v Trstu 26. novembra v tržaškem Kulturnem domu, bodo nastopili:

Praznik naše pesmi

Mešani pevski zbor iz Mačkovelj (D. Jakomin)
iz Boršta (Drago Petaros)
s Katinare (Just Lavrenčič)
iz Bazovice (Zorko Harej)
z Opčin (Stane Malič)
iz Rojana (Humbert Mamolo)
od Novega Svetega Antona (Janko Bañ)
iz Sv. Križa (Albin Verginella)
moški zbor Fantov izpod Grmade (Ivo Kralj)
dekliški zbor iz Devina (Herman Antonič)
mešani pevski zbor iz Standrežā (Ivan Bolčina)
pevski zbor z Ljes (Rino Marchig)
mešani pevski zbor Višarski zvon (Avgust Ipavec).

Posamezna številka Mladike stane 250 lir. Celoletna naročnina 2500 lir. Letna naročnina za Jugoslavijo 50 din. Letna naročnina za druge države je 6 US dolarjev ali enakovreden znesek v tuji valuti.

V PREDVOLILNEM VETRU

Občinske volitve v Trstu

Pozna jesen 1972. Martinovanje na Proseku je utonilo v dežju, na megleno mesto prši dan za dnem, na gmajni se je že osulo živobarvno listje. V mestu pa je kljub temu sila živahno. Predvolilno vzdušje se stopnjuje. Ulice so posute z letaki najrazličnejših strank, v velikih kinodvoranah gorove politiki iz Trsta in Rima, iz zvočnikov v avtomobilih odmevajo po ulicah in trgih programi in obljube, cona B in italijanstvo Trsta. Vmes najde mesto melodija internazionale ali domoljubna italijanska popevka.

Iz tega kriččega vzdušja pa zaslišiš naenkrat slovensko pesem, ki ni prav nič boječa in plaha, ampak vsa vesela in brez občutka kakršnekoli manjvrednosti. Naenkrat te nekdo po zvočniku poziva — in to prav tako neustrašeno in naravno kot govore drugi v italijanskem jeziku —, da se ne daj omamiti in preslepiti od tujega hrupa, ampak, da ostani Slovenec tudi ko boš šel na volišče tako, da boš oddal svoj glas ne samo za slovenskega kandidata na kaki italijanski stranki, ampak, da glasuj za Slovence in za slovensko stranko.

To so pozivi za listo Slovenske skupnosti. Brez velikih milijonov so porojeni ti pozivi, največ s skromnimi sredstvi in osebnimi žrtvami. Ti pozivi dramijo vse tiste naše ljudi, ki se še čutijo Slovence, naj to ostanejo še dalje in to tudi na volišču, zato naj volijo v tržaški občinski svet Slovence, ki se prav tako neustrašeno za to izjavljajo.

Na tej listi so:

zdravnik dr. RAFKO DOLHAR, nosilec liste, profesor na tržaški univerzi, podpredsednik Stalnega slovenskega gledališča, že do zdaj občinski odbornik na tržaški občini,

prof. BORIS PAHOR, pisatelj in esejist, borec za čisto in dosledno slovenstvo v matični domovini in v zamejstvu,

dr. FRANC MLJAČ, sourednik naše revije, tajnik Slovenskega ljudskega gibanja, ki je sestavni del Slovenske skupnosti,

STANA KOPITAR OFICIJA, znana igravka na radiu A kot »naša gospa«, da naštejemo samo nekaj imen.

Tudi vi, dragi čitatelji iz Trsta, boste šli na volitve. Naša revija ne more v teh dneh priti v slovensko družino, ne da bi zapisala vsaj besedo o tem, kar je v zraku. Pogosto Vas pozivamo in vabimo v svojem razmišljanju in pisanju, da berite, kar se da mnogo slovensko in da v svojih domovih ohranjate slovensko materino besedo. Danes Vas tudi vabimo, da volite slovensko, se pravi, volite slovensko stranko in slovenske kandidata.

Če bomo prepričali svoje rojake, da bomo volili slovensko, bomo tako čim bolj med seboj povezani in bomo lahko tudi izvolili več Slovencev iz svoje srede. Pri teh volitvah pričakujemo dva. In če Vam smemo kaj svetovati, Vam predlagamo, da volite listo Slovenske skupnosti, ki je zadnja na levi strani. Na črto pa napišite še številki 1 in 5 — s tem ste dali preferenčni glas nosilcu dr. Rafku Dolharju in drugemu glavnemu kandidatu dr. Francu Mljaču.

Rekvijem za revijo

Še nikoli nisem vzel v roke kake revije s takim občutkom nemoči in s tako grenkobo poslavljanja kakor tokrat, sredi letošnje pozne trgatve, ko so mi neki večer prinesli zadnjo številko idrijske revije Kaplje — poslednjič.

Kakor umiranje.

In kakor ob smrti dragega človeka obžalujemo vse, česar zanj nismo storili, ko bi bili morda lahko, tako mi je bilo tokrat žal, da nisem idrijskih Kapelj dovolj cenil, prebiral in širil, ko bi jih bil še lahko. Kolikokrat sem nekatere članke v reviji samo površno obšel! Zdaj pa se mi zdi, kot da je vse zamujeno, da tistega, česar takrat nisem bral, tudi nikdar več ne bom...

Resnično kakor ob smrti ljubega prijatelja.

Podoživel sem prvo spontano srečanje sodelavcev in urednikov primorskih revij v Tupelčah. Podoživel sem tisto temo, iz katere so zrasli A.R., P.Z., A.L., in V.V., ko sem pod večer poln nezaupanja prvič privozil v zaselek, ki sem ga moral poiskati na zemljevidu, ko sem se tja odpravil. Kolikšna razdalja od Tupelč — do danes! Podoživel sem tisti baržunasti dim, iz katerega se je dvignil prsati Tomaž in naznanil, da je to prvo srečanje, prvi poskus združevanja Primorcev z obeh strani meje. Ne vem, če je takrat že tekla beseda o enotnem slovenskem kulturnem prostoru. Mi smo ga že živeli. Podoživel sem tisti nagovor gostilničarja, ki bi lahko opravljal svojo obrt iz večnosti v večnost — človek navdušen za vse dobro in z velikim smislom za red.

Nato srečanje primorskih revij — Trst.

Srečanje primorskih revij — Idrija.

...

Ni mogoče reči, da je bilo vse to zaman. Nekaj smo prevetrili, nekaj smo vsi skupaj razmajali. Nekatere pregrade in zidovi iz predsodkov so padli.

Toda tistega začetnega zagona — je treba priznati — je bilo kasneje vedno manj. Vedno bolj smo se spet razhajali, se oddaljevali. Ta nese-

Okna so odprta. Zadnje jesensko sonce nas pozdravlja. Kratko poletje je zašlo. Opazujem jato ptic, ki kroži nad mestom. Jesen. Vse si išče toplote, beži pred zimskimi viharji. Samotno je, če te nenadoma objame mraz. Zato se zateče človek pod streho; naj si bo ta ozka ali mogočna. Tam sluti duša edino naravno žarišče življenjskega smisla in se razodevajo človeku tople in globoke strani ljubečih src. Brez tega je življenje večji trud in večje pehanje. Toda sedaj ni časa za takšno razmišljanje.

Sedim v klopi kot učenci. Pred mano je bel list. Moram ga napolniti. Pisati je treba s premislekom, le tako bo imela naloga svojo vrednost. To ni vsakdanja naloga. To ne doleti vsakega človeka. Kajti ta naloga je — življenjska. Človeško življenje je tokrat odvisno od rezultata ene same naloge. Smešno, da se danes sodi in presoja človeka po eni nalogi, napisani morda v tisti mučni živčnosti po težki, blodni noči brez sna.

Na razpolago imamo šest ur časa. Tako lahko urejamo svoje misli.

Nemirne misli mi počivajo. Ne uhajajo nikamor, tja, kamor bi hotelo živo srce. Vse se odigrava tako hipoma, enostavno.

Oziram se na kateder, kjer sedijo skoraj vsi moji bivši profesorji. Niso se spremenili. Tudi če so oblečeni po modi in nosijo ženske dolge hlače. Zunanost ne spremeni človeka. Pečat ostane.

Marija Mislej

NALOGA

Krajšajo si čas s kajenjem, drugi se tiho pogovarjajo, tretji nas opazujejo in presojujejo. Začrtali so že našo usodo. Berem jim njihove misli. S povešenimi očmi hodijo mimo nas. Spoznavam, da nismo več ljudje, temveč tavajoče sence.

Pred dnevi smo se s kolegi pogovarjali o vsakdanjih rečeh. Prišlo je tudi do pogovora o kolegu, ki je v bolnišnici. Nisem ga še obiskala, ker mi je ob sami misli, da ga ne srečam več v naši sredi, hudo. Tedaj se mi je v podzvesti oglasilo, da tudi jaz odlašam že dve leti z operacijo.

Kolega, ki sem ga do tistega dne imela v resnici za pravega in iskrenega prijatelja me je zavrnil z besedami: »Ti pa res nimaš problemov. Zakaj se ne odločiš? Nimaš ne družine ne otrok. Ne pustiš nobenega. Kaj neki čakaš!«

Zabolele so me te njegove nepričakovane besede, ta njegova zame še neodkrita maska.

Do tistega dne sem se zatekla kljub trudnemu šolskemu dnevu, ki je bil za mano, kljub snegu in ledu k njemu zato, ker sem vedno v njem našla košček utehe, ki ga zunaj na mestnih ulicah, po šolah in doma nisem bila deležna.

Ko se je tega zavedel, ni mogel več popraviti namerno storjene bolečine.

Na hodniku pred glavnim vhodom v sivo stavbo mi je nekdo zašepetal: »Reši se! To je tvoja zadnja karta. Potlej boš tudi ti verjela, da je nekje na svetu še nekaj pozitivnega; morda čisto malo, a tebi bo pomenilo veliko!«

V klopeh sedijo moji bivši učenci. Skupno pišemo nalogo. Kako bi bilo videti turobno nediskretno, če bi sedeli z nami v isti klopi naši predstojniki. Nam pa mora biti to všeč in v zabavo.

Letos imam spet prvi razred ob robu obale lepe Vide, kjer mi oznanja sirena papirnice konec pouka, kjer me morje pozdravlja in bele ladje tolažijo in krajšajo čas, kjer mi krasijo staro šolsko poslopje samo rdeče gorečke — simbol našega rodu.

Težko mi je imeti prvi razred. Kajti živ je spomin na moje lanske otroke, ki so dokončali osnovno šolo in se razpršili v razne mestne srednje šole. Se zdaj jih vidim kot te male tu, kako so prišli prvič tako neokretni in neogljeni; sledila sem jim vseh pet let. Človek se razdaja z veseljem mlademu rodu, ki je iskren, ki ne pozna še laži.

Danes so postali veliki. Kar čez noč so zrasli, kot smo tudi mi postali kar čez noč stari in nam lasje sivijo.

Sam mora človek stisniti zobe in prisluhniti glasu srca. Čeprav tudi moje srce s časom nima več tistega zanosa. Postaja trdo in neranljivo. Brez tega človek ne more ustvarjati in graditi kaj vrednega. Ne morem pisati o vzgojitelju, ki bi moral biti do svojega bližnjega kakor sonce; ne, to so le prazne fraze v tiskani knjigi, ki se jih nauči vzgojitelj mehanično.

Spet mi misli uhajajo na moje nekdane učence, na tiste lepe ukradene ure miru, ko sem še iskala pravico in resnico.

21. septembra sem z bivšo učenko in njenimi starši šla v Ljubljano. Povabili so me, ker je ravno tistega dne bila njihova obletnica povratka po devetih letih iz tujine. Vsi smo bili torej žejni slovenske metropole. Ne pomnim več, kdaj sem bila zadnjič v Ljubljani. Zato mi je bilo vse nekam tuje, daleč.

Bil je lep dan. Rožnik se je svetil v soncu. Tako so bile žejne moje oči tistih prelepih kozolcev, zelenih travnikov, lepe zvočne slovenske besede, ki ti ublaži dušo, ki ti posuši solze, tiste vrste solze, ki od zunaj in znotraj umirjajo in čistijo.

Slovenska beseda je vsaj meni kakor žarek sonca, ki prodre temne kotičke.

Veter že veje čez osamele njive, Utapljam se v nalogo. Potlej sledijo po nekaj tednih ustni izpiti in po nekaj minutah rezultati.

Mi pa moramo za vsako šolsko spričevalo, preden ga oddamo otroku, prespati dolgo noč, da ne bi delali kakemu otroku krivice. Preobčutljivi so.

Po tistih rezultatih sledi sonce ali zaton.

Ljudje te obsojajo, češ da je človek izgubil zadnjo karto nevarne igre po svoji neumni glavi.

Ne moreš jim dopovedati, kaj vse je resnica, ker vsak udarec moraš preizkusiti sam na lastni koži. Če ne, ga ne razumeš in sodiš po krivem.

Morje nas razume, ki ne miruje nikoli, ki udarja ob skale, ki prinaša in odnaša velike in male človekove skrbi.

Noč me je zajela. Objela me je tišina. Omotično hodim po isti ulici, kjer sem prvič začela svojo učiteljsko pot. Nikjer ni luči. Korak mi obstane. Oči zrejo proti nebu. Tu pa tam se raztreseno svetlika kaka drobna zvezda. Koliko živih mrličev tava ob meni, ubitih od sobrata hote ali nehote.

Spet sedim v zatohli učilnici naše šole. Zrem na lesenega laboda, polnega ciklam na katedru. Spomnim se na svojo bivšo učenko, ki mi ga je dala ob slovesu in na njen nežni poljubček. Prijeti za kredo, pisati na tablo ponovno, kot sem njej — veliko in malo abecedo, da bodo jutri lahko izpovedali na papirju, v knjigi svoja čustva, svoje doživljaje, potek vsakdanjega dne.

Preko vsega tega bodo spoznali, da je vredno živeti in si morajo sami razjasniti dan.

bična duhovna vez med nami, pri-morskimi idealisti in navdušenci, ni bila pogodu vsem. To je bilo očitno. In tudi dokazano.

In zdaj te Kaplje: Kaplje — poslednjič.

Kakor slovo od prijatelja, ki odhaja, pa se ti zdi, kot da umira, čeprav veš, da gre samo drugemu življenju naproti.

M. M.

Robert Kozman

Ta mesec vam predstavljamo mladega slovenskega slikarja Roberta Kozmana. Rodil se je pred 29. leti v Trstu. Končal je slovensko trgovsko akademijo. V rednem šolanju ni imel nikakšne umetniške vzgoje. Kljub temu se je v mlajših letih loteval »paganja«, pozneje pa mu je osnovo za risanje dal tržaški slikar Gianni Blason.

Do sedaj se je udeležil raznih kolektivnih razstav, priredil pa je tudi več uspešnih osebnih razstav, zadnjo v občinski galeriji. Kritiki so ga vedno zelo pohvalno ocenili.

Mladi Kozman je v bistvu močan pokrajinar, ki ljubi sočnost barv in razvejanost oblik podanih krajev. Nekatere njegove podobe so kot bi jih naslikal v ognju resničnega umetniškega navdahnjenja. To so predvsem izredno sproščeno podani ozki prikazi kraških gošč z divjino drevja in grmičevja z jesensko rdečino reja. Sicer pa Kozman o sebi in svoji umetnosti pravi takole: »Sugestivno bogastvo impresionizma me vabi na prosto, kjer v naravi iščem tkivo, ki ga narava in življenje spletata in mi ga nudi v svojem nenehnem spreminjanju. Iskanje intimnega bistva stvari je bil program in cilj slikarjev, ki so v petdesetletni dobi pustili za seboj izredno bogate sledove v zgodovini umetnosti«.

Za Kozmana je Kras neizčrpen vir motivov. »Kras, kjer črnam življenjski sok za svojo umetnost, predstavlja zame življenje samo«, pravi dobesedno. Risarska in slikarska spretnost ga razen tega zavraja k slikanju najrazličnejšega v najrazlič-

NA VSE SVETE

I.

Bledo sonce novembra,
na stežaj odprto pokopališče,
praznik za sivimi zidovi.

Počasno, svečano premikanje,
snemanje mračnih klobukov,
nemo šepetanje v črnoobrobljene robce.

II.

Bele sveče plamenijo iz črne prsti,
med šiiriglatimi okviri cvete vrt,
pod vznožjem spomenikov rdeče odseva.

Duh živih dviga marmorne pokrove grobnic,
raziskuje tišino za pozlačenimi napisi,
a skrivnost mrtvih ostane črno zapečatena.

III.

Vonj po preminulem oživi v zelenih vencih,
strah pred smrtjo se topi kot medeninast ključ
za zadnjo ključavnico, a skrivnost ostane.

Življenje in smrt, smrt in življenje,
dva stalna sopočnika, dva pogosta nasprotnika,
si na Vse svete podata zlatorumeno krizantemo.

nejših barvnih harmonijah. V Robertu Kozmanu zori resnični slikar, ki se tako pridružuje razveseljivo naraščajoči skupini naših najmlajših likovnih ustvarjalcev.

Kritik Milko Bambič pravi o njem takole: »... Kozman je rojen kolorist in ni slab risar. Poln je dramatičnega zagona. Ne podaja pa v teh podobah Krasa znane lepote širših razgledov, kjer bi mogli spoznati njihovo krajevno pripadnost. To so brezimne gmajne in njihovi ožji izrezi z grmi in drevesi, skuštrani od burje; so to dolinice z zaraslimi in strmimi skalnatimi področji. In vendar čutimo, da so to del našega Krasa v njegovih najrazličnejših letnih nastrojenjih... Ni pa Kozman, kot vsi mladi slikarji, prišel v svojem nastopu v javnosti ustvarjati na osnovah moderne likovnosti. Že od vsega početka je stopil v dobro izvoženo pot impresionistično obogatene stvarnosti. Zato je povsem razumljivo, da se v njegovih oljih še zrcali preteklost izraznosti znanih mojstrov, katerih odmeve zna Kozman pravilno ujeti...«

Z.

Misel ob zborovskih revijah

V tem mesecu se na zborovskih revijah Zveze slovenske katoliške prosvete v Gorici in Zveze cerkvenih pevskih zborov v Trstu zvrsti na odru več sto pevcev, to pomeni več sto ljudi — ostane jih toliko, tudi če izvzamem pri vseh zborih one, ki so glasbeniki ali se glasbe učijo —, ki dajo svoj prispevek glasbeni umetnosti, tudi če jih k temu ne silijo poklicne obveznosti moralnega ali finančnega značaja, in ki od glasbene umetnosti prejmejo novih duhovnih doživetij in vzpodbud, za katere je njihova glasbeno neaktivna okolica gotovo prikrajšana, pa čeprav nezavestno.

Tudi če stopimo na bolj stvarna tla, je v tem udeleževanju mnogo posrednih in neposrednih, ob mnogih priložnostih poudarjenih pozitivnih dejavnikov, zaradi katerih je vredno gojiti tovrstno poustvarjalno panogo; predvsem pa pride tu do izraza — oziroma se s takim petjem ohranja

ona vrsta glasbene dejavnosti, ki ji pravimo amaterstvo in ki je v današnjem času, zaradi pasivnega sprejemanja glasbe po radiu in s plošč, zelo zapostavljena in zanemarjena v nasprotju z ugledom in razširjenostjo, ki ju je uživala v preteklih stoletjih.

Glasbeno amaterstvo razvija izvajalske sposobnosti tudi pri ljudeh, ki niso morali — ali mogli — teh sposobnosti pridobiti s študijem v mladosti kot predpogoj za poklic glasbenika, a jim je glasbeno doživetje prav tako potrebno kot komu drugemu poglavje iz dobre knjige ali razmišljanje o nečem, kar presega naše predstave, o transcendentnem.

Zato so v rodbini Bachov muzicirali ob vseh urah dneva in je ta rodbina približno v petnajstih generacijah dala nič koliko odličnih glasbenikov, danes sicer bolj ali manj ali sploh nič znanih; zato so v 18. in 19. stoletju skladatelji pisali divertimen-

te in druge lažje skladbe za majhne sestave, da so jih mogli igrati preprosti meščani ob povratku iz službe skupaj z ženo in otroki, in za večje sestave, da so jih igrali na domovih plemenitašev in na gradovih ob sodelovanju visoke gospode, kraljev in cesarjev (ob pomanjkanju reproductivnih glasbenih aparatov je bil to edini način konkretiziranja glasbene umetnosti).

Poprečni glasbeni okus je bil na zelo visoki ravni, na neprimerno višji kot danes, ko se mase nekritično predajajo banalnemu učinkom različnih novosti (sic!) v lahki glasbi, kar jim je vsiljeno zaradi komercialnih koristi krogov, ki imajo z glasbo kot umetnostjo opraviti ravno toliko kakor tradicionalni zajec z bobnom.

Naj torej petje v zborih nadaljuje aktivno amatersko tradicijo — na čim dostojnejši ravni — in vzbuja v pevcih kritičnost v glasbenih pogledih; pevci pa naj občutijo koristi, ki jih imajo od takega udeleževanja oni sami, njihovo okolje in njihovi potomci.

JANKO BAN

Anton Kacin

STANKO

STANIČ

(zgodovinar, publicist)

spominski zapisi
iz naše
bližnje preteklosti

Malo viden, a stalno prisoten pri delu za ohranitev in razvoj slovenske tiskane besede v Italiji je bil duhovnik Stanko Stanič, doma v Vipavski dolini. Rodil se je v Cesti pod Svetim Križem 20. novembra 1893 v trdni kmečki hiši, ki je dala dva brata duhovnika. Po osnovni šoli je odšel na gimnazijo v Gorico. Nekaj let je bil v Alojzijevišču, potem pa v malem semenišču. Maturiral je 1914. Nato je več mesecev služil vojake, a jeseni istega leta je vstopil v centralno semenišče v Gorici, ki se je naslednje leto zaradi bojev ob Soči preselilo v samostan v Stični na Dolenjskem. Tam je bil Stanič posvečen dne 3. maja 1917 kot tretjeletnik. V bogoslovju je ostal še eno leto. Sredi maja 1918, ko se je na Goriškem začelo polagoma vračati kolikor toliko redno življenje, ker se je fronta pomaknila proti zapadu, je nadškof Sedej poslal Staniča za kaplana v Cerkljo. Od tam je tri leta pozneje (v septembru 1922) šel za kaplana v Gorico na Travniki. V oktobru 1923 je postal kurat, kmalu nato pa župnik v Podgori. Kazalo je, da bo v Podgori ostal do smrti, a med vojno (1944) se je umaknil v škofijo Rovigo. Po nekih kanalih je bila namreč prišla vest, da mu grozi nevarnost. Po končani vojni je postal ekonom v malem semenišču v Gorici, v katerem je bila od junija 1940 vojaška bolnica. Stanič je v poslopiju spet uredil zavod. Dne 1. februarja 1952 je postal župni upravitelj in še isto leto župnik v Štandrežu, kjer je ostal do smrti. Umrli je v goriški bolnici dne 29. oktobra 1955.

V javnosti se je oglasil že kot bogoslovec. Za »Čas« je 1915 napisal življenjepis svojega rojaka Dominika Frančiška Kalina (roj. okoli 1630 v Sv. Križu). Kalin je bil slikar, glasbenik in zgodovinar. Živel je v Münchenu, pozneje na cesarskem dvoru. Cesar Leopold ga je imenoval za palatinskega grofa in za svojega historiografa. Ohranjenih je več Kalinovih italijanskih rokopisov; pripravljajl je tudi veliko delo v nemščini o avstrijski zgodovini in uglasbil neko dramo.

Zanimanje za zgodovino zlasti za življenje in delo znamenitih Vipavcev in Goričanov je ostalo Staniču prav do konca. Bilo je v duhu časa. Goričani so dokazovali, da imajo za sabo nekaj kulturnega dela, da so njihovi rojaki v bližnji in oddaljeni preteklosti pokazali lepe tvorne kvalitete. Leposlovci Staničevih let so to izražali v literaturi. Stanič, ki je imel več znanstvenega čuta kot pesniške ustvarjalne sile, je istemu prizadevanju dajal duška v trdnih, znanstveno dognanih dejstvih. Škoda, da mu poklicno in drugo delo ni puščalo dovolj časa za sistematično iskanje in obdelavanje gradiva. Tudi druge spo-

sobne ljudi njegove generacije je zadela usoda, da so morali prijeti za vsako delo ter se niso mogli posvečati samo eni stroki, tisti, za katero so čutili največ veselja.

V Podgori je zbiral gradivo za krajevno zgodovino. Leta 1926 je za svoje farane v spomin na misijon sestavil knjižico »Zgodovinske drobtinice iz Podgore«.

Stanič je pisal na primer o mladinskem pisatelju in učenjaku Štefanu Kociančiču, ki je tudi bil Vipavec (Naš čolnič 1924), o dveh znamenitih pridigarjih Janezu Svetokriškem in Filipu Jakobu Kaffolu (Kol. Gor. Moh. družbe 1939), o nadškofu dr. Andreju Gollmayerju (Zgod. gor. nadškof. 1951), O Gollmayerju objavlja zanimive malo znane vesti. Preden je prišel v Gorico, je bil v Ljubljani za cenzorja slovenskih knjig. V cenzuro so mu dali tudi Prešernov Krst pri Savici. Gollmayer je delo opravil nenavadno hitro in pozitivno; bil je prava bela vrana med tedanjimi birokratskimi ozkosrčneži. V Gorici je ustanovil malo semenišče. Stanič je orisal tudi šempetrskega dekana Andreja Lavrina (roj. 1743 v Vipavi), ki je bil pesnik in pisatelj. Lavrin je v pesniškem almanahu »Raccolta di composizioni e di poesie italiane, latine, francesi, friulane, tedesche, cragnoline, inglesi, greche ed ebraiche« v čast grofu Kobencu 1. 1779 objavil pesem, v kateri jasno poudarja, da je »Slavenec« (beseda iz »slave« — Kol. GMD 1952). Naslednje leto se je v Koledarju spomnil barona Andreja Winklerja, kranjskega deželnega predsednika. V mesečniku Svetogorska Kraljica pa je objavljajl zgodovino Marijinih svetišč v naši deželi (1939). Še zadnje leto svojega življenja je napisal članek o nadškofu Sedeju.

Ko je Stanič nastopil prvo kaplansko mesto, je po Evropi vse vrelo, a ne samo zaradi trde vojne, ki še ni bila končana, temveč tudi zaradi oktobrske revolucije, ki je polnila utrujene duše z novimi upi. Ustrezala je splošnemu ljudskemu hrepenenju po nečem novem, pa naj bo to novo kar koli in kakršno koli. V avstrijske dežele in tudi k nam so ideje oktobrske revolucije prinesli iz Rusije neposredni udeleženci ali vsaj očitvidci, namreč bivši vojni ujetniki, ki so se po miru v Brest Litovskem začeli vračati domov. Ni jih bilo malo, saj so Rusi v prvih ofenzivah 1914 zajeli cele armade. Med povratniki je bilo tudi mnogo slovenskih vojakov. Nekateri so aktivno sodelovali v revoluciji na strani boljševikov. Še sedaj živi ta ali oni izmed njih.

Pri primorskih Slovencih se je kompleksu novih problemov pridružila še narodna komponenta, kakršne drugi Slovenci niso poznali. Prišli smo v drugo državo, ki je

kaj v začetku pokazala, da ne zna ravnati z narodnimi manjšinami. Med našimi ljudmi je takrat prevladovala preprosta in lahko umljiva krilatica: Bodimo vsi eno! To narodno politično misel so hoteli prenesti na vse javno delo. Še danes drži, da je sloga v narodno političnih vprašanjih nujno potrebna. Čim enotnejše je politično nastopanje, tem več se lahko doseže. To uči vsa zgodovina demokracije. Treba pa je ločiti narodni politični program od drugih področij javnega življenja, zlasti od verskega življenja. Saj bi bilo kar lepo, če bi vsi člani kakega naroda imeli isto, enako globoko versko prepričanje. A kaj ko vsa človeška zgodovina pravi, da to ni mogoče.

Tudi v Cerknem je bila huda načelna zmeda. Najbolj se je čutila na verskem in prosvetnem polju. Resno prosvetno delo je izginjalo, ostala sta ples in zabava. Vse je postajalo zelo plitko. Za narodni odpor je to utegnilo biti usodno. Naravno je bilo, da so mladi duhovniki, vzgojeni v Mahničevem duhu, zaslutili hudo nevarnost za vero. Tudi mladi Stanič je to spoznal in se uprl, a ne samo z besedo, temveč s stvarnim delom. Leta 1919 je ustanovil v Cerknem dramski krožek. Sestavil je kratka pravila. Ena izmed točk se je glasila: »Vsi sodelujoči vsako nedeljo k maši in za veliko noč k spovedi.« Zahteval je, da pravila podpiše vsak, kdor hoče ostati v krožku. Osemnajst članov je podpisalo, štirje so rajši izstopili. Iz dramskega krožka se je razvilo Slovensko katoliško izobraževalno društvo. Na prvem občnem zboru je bilo 61 članov. Uredili so prostore, knjižnico z nad 800 knjigami in naročili časopise. Potem so se ustanovila prosvetna društva tudi po okoliških vaseh (Mladika 1920; Naš čolnič 1923).

V septembru 1922 je Stanič prišel v Gorico, kjer se je bil ustvaril krog zelo iniciativnih javnih delavcev. Največ pobud je tista leta dal Virgil Šček, ki je bil državni poslanec. Staniča so takoj pritegnili v ta krog. Začelo se je pri Goriški Mohorjevi družbi in pri Katoliškem tiskovnem društvu. Prva je bila nova ustanova, drugo so bili ustanovili novostrujarji še pred vojno.

Do ustanovitve Gor. Moh. družbe je prišlo tako. Brž po koncu vojne je dr. Anton Gregorčič, voditelj starostrujarjev, ustanovil založbo Goriško matico, ki je po zgledu celovške Družbe sv. Mohorja izdala vsako leto koledar in nekaj knjig. Matico je vodil prof. dr. Andrej Pavlica od 1919 do 1925; sodelovali so na Goriškem in v Sloveniji živeči leposlovci ne glede na svetovni nazor. V maju 1920 je bil sklenjen političen pakt nad političnim društvom »Edinost« v Trstu, ki je zastopalo liberalna načela, in med katoliško politično organizacijo na Goriškem (SLS). »Edinost« se je izrecno obvezala, da se bo vzdržala vsake protiverske propagande. Ta pakt ni držal dolgo. Po čigavi krivdi je začel pokati in se je končno razbil, bo danes težko dognati prav do dna. Nekaj stvarnih dejstev pa le nekoliko razjasnjuje razlike med obema strujama. Mislim zlasti na podjetja, katera je bil ustanovil dr. Anton Gregorčič: to so Narodna tiskarna, Narodna knjigarna in Goriška matica. Narodna tiskarna je leta 1923 postala last zelo ozkega kroga ljudi; pozneje je prešla popolnoma v privatne roke. Isto se je zgodilo z Narodno knjigarno. Goriška matica pa se je po smrti dr. Gregorčiča (7. marca 1925) preosnovala

v zadrugo in prešla v liberalne roke. Zato je katoliška struja ustanovila dve novi podjetji: Zadružno (pozneje Katoliško) tiskarno v avgustu 1923, ki je bila last Kat. tisk. društva, in Goriško Mohorjevo družbo v novembru 1923. Pri obeh je bil Stanič v odboru, in sicer tajnik. Pri Gor. Moh. družbi je bil že v pripravljalnem odboru, še preden so bila pravila potrjena. Tajnik Mohorjeve družbe je ostal do 1940, ko je umrl predsednik msgr. Anton Berlot. Tedaj je občni zbor izvolil Staniča za predsednika, kar je ostal do nekaj let pred smtjo. Mimogrede: Stanič je postal tudi predsednik Kat. tiskovnega društva in dijaškega zavoda Alojzijevešče.

Kot tajnik Mohorjeve družbe je uredil Ljudski koledar za leto 1924, ki je predhodnik poznejših Mohorjevih koledarjev. Stanič ni podpisan kot urednik.

Za Mohorjevo družbo je sploh rad pisal. Omenil sem že življenjepise znamenitih Goričanov. Prispeval je nekaj posrečenih veselih črtic iz ljudskega življenja. Škoda da jih je premalo za zbirko v knjižni izdaji. Mohorjeva je izdala dve njegovi knjigi, namreč »Dobe in podobe iz cerkvene zgodovine« (1938) in zelo poljudno pisano »Gozdno divjačino« (1944), ki je izšla pod imenom Stanko Jereb. V Dobah in podobah smo morali na zahtevo cenzure izpustiti stavek, ki je vseboval obsodbo prenapetega nacionalizma. Tisto polo je bilo treba natisniti še enkrat.

V odboru ni samo sedel, temveč je aktivno sodeloval. Kadar je imel kako misel, je prinesel na sejo načrt že izdelan, premišljen. Tako je bilo npr. s knjigo »Zgodovina goriške nadškofije«, katero je družba izdala za 200-letnico nadškofije. Njegov predlog je bil sprejet skoraj brez debate.

V uredniške posle se ni veliko vtikal. Samo včasih se je. Nekdaj mu je prišla v roko Pregljeva črtica »Tolminski Tit Manlij Torkvat«, namenjena za Koledar 1928. Sam mi je pravil, da mu zgodovinski uvod ni bil všeč; zdel se mu je preveč baročno nabrekel, neljudski. Po spominu mi je navedel več stavkov. Pregelj je pisal nekako tako: »To se je zgodilo v času, ko je vladala mati Marija Terezija, na Pražovskem (Pruskem) pa Mirko Bojevič (mislil je Friderika Velikega)...« Ta uvod je Stanič črtal in Pregelj ni ugovarjal. Brez njega je črtica izšla tudi v Izbranih spisih.

Stanič je rad pomagal, kjer koli se je pokazala potreba. Uredil je pet izmed osmih letnikov duhovniškega glasila »Zbornik svečnikov svetega Pavla«; vanj je pisal članke, polemične notice, a tudi pridige. Kot odgovorni urednik je podpisan na verskem lističu za otroke »Jasele« (1927-1928), a bolj po službeni dolžnosti kot tajnik KTD. Dejansko je Jasele urejal drugi.

Zelo je Staniča privlačevala zgodovina domačega slikarstva. Zanimanje zanjo se mu je zbudilo zlasti v Cerknem. Enega prvih člankov o tem predmetu je objavil v Mladiki (1921) z naslovom »Dva cerkljanska umetnika«. Obravnaval je Jakoba Razpeta in Jožefa Štravs, ki sta bila oba samouka. »Obiskovala pa sta vendarle neko slikarsko in podobarsko akademijo, ki se je raztezala od Poljan do Idrije. Glavni učitelji te domače akademije so bili poljanski Šubici in idrijski Tavčar s svojimi šolami. Poljanska dolina, cerkljanska kotlina in idrijski kot, to so klasična tla slovenskega ljudskega slikarstva in po-

Naš knez in pastir

Pogovor s prof. Bednarikom

*V prejšnji številki smo objavili zapis radijskega pogovora, ki ga je imel prof. Rado Bednarik v nizu, ki ga je radio Trst A od-
dajal ob njegovi sedemdesetletnici. V tem razgovoru je prof. Bed-
narik obudil svoje spomine na tržaškega škofa msgr. Alojza Fo-
garja. Zaradi zanimanja, ki ga je članek vzbudil pri nekaterih bral-
cih, in zaradi dragocenih spominskih drobcev, ki jih je znal prof.
Bednarik natrositi v svoje pogovore, objavljamo danes še nasled-
nji pogovor z dne 9. septembra, v katerem je tekla beseda o gori-
škem nadškofu Frančišku B. Sedeju.*

SPRAŠEVALEC: Profesor Bednarik, v prejšnjem pogo-
voru ste nam pripovedovali o svojih spominih in sre-
čanjih z nadškofom Fogarjem. Njegovo življenje in de-
lovanje je bilo podobno in sočasno z delom drugega
slovenskega duhovnega pastirja in vladike na teh pri-
morskih in goriških tleh in tudi Fogarjevega učitelja.

PROF. BEDNARIK: Če mislite na goriškega kneza in
nadškofa Frančiška Borgija Sedeja, Vam moram kar
pripoditi.

SPRAŠEVALEC: Prav na njega, čeprav ni te dni zapi-
sana kaka posebna obletnica iz njegovega življenja.

PROF. BEDNARIK: No, le počasi; desetega oktobra
smo se spominjali njegovega rojstnega dne. Njegove
zveze s Fogarjem so bile prav tesne. Sedej je Fogarja
izbral za bogoslovnega profesorja, svojega tajnika in
ga je posvetil v škofa.

Moji spomini na kneza in pastirja, monsinjorja Se-

deja so se mi obudili prav te dni, ko sem urejeval svojo
korespondenco in so mi prišla v roke nekatera njegova
pisma. Tudi ta kažejo duševni profil Sedeja, kneza izpod
kmečke strehe, duhovnega vodje, skoro bi rekel Mojzesa
primorskih slovenskih vernikov. Zbudili so se tudi topli
spomini na Sedeja človeka, kolikor mi je bilo dano ga
od blizu poznati, kar si moram šteti v veliko čast.

SPRAŠEVALEC: Nadškofa Sedeja ste gotovo poznali
že v dijaških letih, ker je najbrž že zgodaj zbiral mla-
dino okoli sebe?

PROF. BEDNARIK: V osebne stike z njim mi je bilo
dano priti kot akademiku, takrat ko se je začelo, brž po
vojni, živahno preporodno gibanje na Goriškem. Sedej
je tega ali onega mladega izobraženca poklical k sebi
in mu, kot nekoč meni, predsedniku Slovenske dijaške
zveze, v resnem okolišču škofijskih dvoran resnobno da-
jal nauke o pravi narodnosti, krščanski in občestveni
ameri.

Stanko Stanič

dobarstva.« V istem letniku je pozneje napisal »Še nekaj
o cerkljanskih umetnikih«. Raziskovanje na tem področju
je nadaljeval v Jadranskem almanahu za 1924. V članku
»Iz zgodovine upodablajoče obrti na Goriškem« obravna-
va petnajst domačih cerkvenih slikarjev in podobarjev
samoukov, ki so slikali po raznih cerkvah na Goriškem
in drugod po Sloveniji.

Stanič je bil več let, a ne vedno član goriške škofijske
komisije za cerkveno umetnost. V družbi z enako misle-
čimi, za moderno umetnost dovezetnimi sobraty je poma-
gal, da je Tone Kralj lahko slikal v cerkvah na Goriškem.
Sam pravi: »Po vojski smo odprli vrata na široko Tonetu
Kralju.« (Zbornik svečenikov, 1927)

Bil je tudi uspešen nabožni pisatelj. Poleg pridig,
katere je objavljajal v duhovniškem Zborniku, je izdal

dvoje šmarnic: »Marija v senci naših dni« (1927) in
»Liturgični godovi« (1932).

Kot pesnika ga ne bomo slavili, čeprav je včasih
zložil kako pesem. V prvem letniku goriške Mladike (1920)
je objavil »Našo pesem«. Pri velikih Mohorjevih pesma-
ricah je prispeval nekaj pesmi. Poskusil se je tudi v
prevajanju. V koledarju za leto 1939 je objavljen prevod
Petrarcevega soneta »Norčavost svojo pusti, o mladina!«

Pozabiti ne smemo, da je po smrti Mirka Brumata
spretno urejal Katoliški glas.

V politiko se ni vtikal. Hodil je po ravni poti, kar je
danes težko, kot je zapisal Katoliški glas neposredno
po njegovi smrti: »Marsikdo hodi ob robu, marsikdo
zdrkne pod rob.« Stanič si v tem ni delal problemov in
tudi to je nemajhna odlika v zmešanih časih. Povedati
je treba tudi to, da so ga župljani povsod, kjer je službo-
val, imeli radi in ga cenili kot dobrega dušnega pastirja.

SPRAŠEVALEC: In kakšne so bile nadškofove misli vodnice? Ali ni veljal za nekoliko konservativno usmerjenega cerkvenega dostojanstvenika?

PROF. BEDNARIK: No, nekaj resnice je v tem, ker ne smemo pozabiti, da je nekdanji Anžigovčev Franček po svojem talentu in sposobnostih postal ravnatelj Augustinianuma na Dunaju in kot tak tudi kaplan na cesarskem dvoru. Zato je imel tudi kot avstrijski knez in član senatske zbornice na Dunaju vcepljen čut legalitarnih odnosov do državne oblasti. Nastopil pa je z vsem svojim visokim ugledom proti vsaki krivici od strani cesarja ali črnega diktatorja, kar ga je spravilo do odstopa od nadškofijske stolice in celo v smrtno bolezen.

SPRAŠEVALEC: Kakšen pa je bil v občeivanju z verniki in kakšen je bil njegov poseg ali vpliv na tedanji prosvetni duhovni in politični razvoj naše etnične skupnosti?

PROF. BEDNARIK: Na to vprašanje bi moral biti odgovor mnogovrsten, kakor je bil njegov poseg v vse javno življenje mnogovrsten in ploden, že zaradi njegove vsestranske izobrazbe in razgledanosti, od asirskega klinopisja do najnovejših literarnih dosežkov. Ob neki priložnosti je pred skupino izobražencev živahno in kritično strokovno branil Gregorčičevo poezijo, ki jo je nekoč celo Mahnič napadal. Sedej je bil izredno samostojen in odkrit značaj, zato se je nekaterim zdel celo odbijajoč.

SPRAŠEVALEC: Vprašali smo že, kakšno je bilo njegovo načelo kot vodilne osebnosti na Primorskem v prvih desetletjih našega stoletja?

PROF. BEDNARIK: To načelo je sam poudaril na nekem sestanku v župnišču v Podsabotinu pri svojem nečaku župniku Cirilu Sedeju. V družbi znancev je bil namreč sicer zelo visoko dostojanstveni nadškof izredno prijazen in jovialen gospod, pripravljen odgovarjati na vsa vprašanja. Takrat je tudi povedal s pesniškimi besedami:

Hočem biti dobri pastir,
ki svoje ovce in jagnjeta pozna
in ki je pripravljen, da za
svojo čredo tudi življenje da.

SPRAŠEVALEC: In je svoje ljudi in ovce res do dna poznal?

PROF. BEDNARIK: Kako jih ne bi! Saj je vso svojo razsežno nadškofijo od Ogleja do Postojne večkrat prepotoval. Pa tudi kozle je takoj spoznal. Ko ga je neki bivši operetni pevec prosil za sprejem v semenišče, in je trdil, da ima že talar urezan, mu je nadškof Sedej pol v smehu, a obenem jasno odvrnil: »Prijatelj, samo to ni dovolj, vinskih prijateljev in ženskarjev pa škofija ne potrebuje.« Vse pomanjkljivosti v javnem in duhovnem življenju je bistro opazil. Prav posebno pa je učil dejansko ljubezen do revnega bližnjika.

SPRAŠEVALEC: Pa bi nam povedali še o kakem svojem prav človeškem odnosu z njim?

PROF. BEDNARIK: Prav rad. Nekega jesenskega dne je poslal svojega majordoma Jomana k meni z vabilom, naj prideva z znanim glasbenikom Lojzetom Bratužem v Podsabotin na pomenek. Nadškof se je že pripeljal v škofovski karosi. Razgovor je tekel v župnikovi sprejemnici. Najprej o petju. Navzočemu organistu in Bratužu je priporočil zlasti cecilijansko petje. Po daljšem razgovoru je Bratužu naznanil, da bo prejel imenovanje za profesorja petja v malem semenišču in za nadzornika cerkvenih zborov. Kar brž je odločil, potem ko je kako zadevo premislil. Razgovor se je pletel še celo uro potem, ko smo z nadškofom peš hodili ob Pevmici do glavne ceste, kjer ga je čakala kočija. Po domače smo se pogovarjali kot s kakim podeželskim župnikom.

SPRAŠEVALEC: In o čem je tekla beseda?

PROF. BEDNARIK: O vsem, kar je takrat zadevalo našo kulturno rast. O petju in o prosvetnih društvih, pa tudi o trdem političnem položaju. »Trdo me prijemljejo« — je vzdihnil —, »toda pozabljajo, da nisem samo cerkljanske matere sin, ampak tudi knez in nadškof. Predvsem pa človek«. In smo se ustavili v konstanjevi senci ob cesti, pred preprosto gostilnico, ki stoji še danes na prav istem mestu.

SPRAŠEVALEC: In ste vstopili v tisto gostilno?

PROF. BEDNARIK: E, seveda, zanima vas tudi to. Posmehal se je: »Ben, be, no, žejni smo vsi trije, tudi škof. Notri pa stopita vidva in naročita merico, škofu pa naj prinese kar sem kozarec pijače.« Njegova preproščina je kljub zunanemu dostojanstvu človeka kar ganila.

SPRAŠEVALEC: O čem pa ste se še razgovarjali tedaj? Se morda še spominjate?

PROF. BEDNARIK: O tedanji mladi literarni skupini. Cenil je Bevka, Velikonjo, Lovrenčiča. Pregelj pa mu ni bil všeč. Želel je, da bi pisali v svežem duhu, umetniško, a za ljudstvo. Prav tule imam kratko njegovo pismo, ki poudarja to smer. Poglejte! Šest vrst.

SPRAŠEVALEC: Ali bi nam ga morda prebrali?

PROF. BEDNARIK: No, pa naj bo.

Velecenjeni gospod Rado! Prav iskreno se Vam zahvaljujem za podarjeni knjižici »Domače branje« in »Aleluja«, ki sta res spretno, podučljivo in zanimivo sestavljeni in ilustrirani in versko-nravnega značaja. Želim, da nadaljujete po tej zdravi poti.

Vljudno Vas pozdravljam z odličnim spoštovanjem velevdani

F. B. Sedej

Osem mesecev kasneje, 28. novembra 1931, ob treh popoldne, se je razmajal veliki stolniški zvon in Gorici žalostno oznanil, da je umrl veliki nadškof, knez, učnjak, predvsem pa kot iz granitnega bloka izklesan mož, deseti nadpastir na sedežu Hilarija in Tacijana, metropolit ilirski: Francišek Borgija Sedej.

Ester Sferco

Pesem ponosa

Sinje sredozemsko nebo je prekrito s prahom; žareče sonce le s težavo prebija sivo zaveso in sije na umazano morje. K skalam se dvigajo vedno novi valovi, polni različne navlake, njihovi zamolklo bobneči glasovi se zlivajo v oglušujočo godbo novega delovnega dne. V zvoniku je odbilo sedemnajst brnečih udarcev in črna množica težakov je zapustila delo.

V daljavi se zibajo črne pegice ribiških čolnov in med njimi je komaj vidno belo jadro. Na pločniku neka ženska kaže prijateljici svoje dete in ta ga ogleduje kot ogleduje pek svojo prvo štrugo.

Nekaj sto metrov od pristanišča se širi siva plaža, pokrita s konzervnimi škatlami in gnilimi algami, ki jih valovi venomer prekrivajo z belo peno.

Star ribič sedi na produ in val, ki prihaja in se umika, mu obližuje bosa stopala. Iz morja se dvigajo visoke razpokane čeri in ob njih bežijo široki prameni svetlobe, ki se naposled razgubijo nekje v valovih. Visoka, od vetra upognjena drevesa obkrožajo plažo, in njihove skrivenčene veje kot slabotne roke segajo do gladine morja.

Nekje daleč kriči jata prestrašenih galebov in obuja spomin na staro pripovedko, eno izmed tistih, ki jih stari ribiči tako radi pripovedujejo radovednim otrokom.

Galeb je letel visoko in bela barva njegovih kril se je topila na sinjem nebu. Želve so se leno premikale po pesku s svojim topim životom in zrle v nebo za njim, kolikor jim je pač dopuščal kratek vrat.

»Kam leti, bebec neumni!«

Končno se je galeb spustil na greben modrega vala, ki ga je zanesel na kopno k želvam.

»Čemu letaš tako visoko?« so ga vprašale. »Saj sonca ne boš dosegel!«

Galeb se je stresel, ponosno stegnil vrat in zaprhutal s krili.

»To je moje življenje! Lepo ga preživljam in vem, kaj je sreča. Vidim nebo, ki ga ve, nesrečnice, nikoli ne boste videle tako od blizu!«

»Toda nam je vendar tukaj dobro... pesek je čist, vlažen in topel!« so rekle želve.

»Tako blizu mi je nebo, tako čisto, nepremagljivo, bleščeče in živo...« je vzklilnil galeb in potresaval s krili, kakor da bo vsak hip poletel.

»Saj boš vseeno legel v zemljo, saj se boš vseeno spremenil v prah, tudi če tam, v praznini, letaš proti žarečemu soncu v upanju, da ga boš dosegel!«

Bahavo je galeb razprostrl krila in se dvignil. Lahkotno je krožil nad želvami in se naposled pognal v zrak kot bel balon, ki uide otroku iz roke. Letel je hitro kot puščica.

Sonce, sonce!

Sonce je žarelo v vsej svoji moči in galeb je ponosno uprl pogled vanj. Še se je povzpел, še malo, nato je kot potapljač zajel sapo in padal, padal...

Padal je počasi, kot lahko pero, kot oblak, ki ga podi lahen veter.

mlada beseda

Nathalie

Zamujeni trenutki

september 1970

Nisem ona,
da bi z nasmehom svojim te razveselila,

nisem ona,
da dala bi, kar hranim zate,
nisem ona,
da srečo svojo s tabo bi delila,
nisem ona,
da lahko mislila bi nate,
(ne, jaz nisem ona.)

Pa vendar ona nočem biti,
ker ona nima te ljubezni žgoče v srcu,
ne more te tako ljubiti
kot jaz, ki zame ni prostora v tvojem srcu.

januar 1971

Tema,
črnina,
bolščeče oči.

Krik groze —
— onemi.

Tišina.

februar 1971

Vrtijo se maske
v divjem ritmu plesa.
Vinski duh
in cigaretni dim
ovija kričeča telesa.

Polnoč!
Krinka raz njih obraz.
Le-ta, kateri je pravi?
sprašujem se jaz.

februar 1971

Nekoč,
ko bo prepozno,
se boš ozrl;
nekoč
v sivini žarek
boš uzrl
in se obrnil proč.
Nekoč...

maj 1971

Hitela je po cestah
z ledenimi očmi
in praznosta je otrdela
v zelenih zenicah.
Mimoidoči so gledali
na izvržek iz predmestja,
kjer se hiše stikajo
nad umazanimi ulicami...
Le nekoga je
hlad in zamrli krik
pretresel do mozga...
Takrat je prišlo,
planilo z vso silo,
sama ni vedela kako.

Umorilo je temo
in praznino
in ogenj se je vžgal
v mrzlih zenicah
in oživiljena usta
so rešila krik iz grla.

A mrke hiše v predmestju
se kot izpite starke
sklanjajo nad ulico...

september 1972

to je bilo takrat, veš,
ko je bilo še vse belo
in se je nenadoma
iz beline
prikazala
drobna rdeča sraga;

širila se je
in končno je vse
postalo rdeče,
krvavo —
nikoli ne bo več belo...

Morski val ga je sprejel v svoje naročje. Z zadnjimi močmi je splaval na površje in pogledal okoli sebe. Videl je morje, blede-sivo morje, ki so ga obkrožale črne sence. V sivi vodi je zagledal veliko ribo, ki so jo valovi lahkotno pozibavali. Poželjivo je planil za njo, jo zgrabil...

»Ha, bedak, sedaj se bo lotil še listja...«, so vzklikale želve in njihove kačje glave so brezizrazno molele iz oklepov.

Stari galeb je obstal kot vojak, ki ga sovražnik zadene, medtem ko dviguje belo zastavo. Osupel je odprl kljun, da je list znova padel na sivo površino, in znova razprl krila.

Dvignil se je, poletel nad strme pečine. Moči so ga jele zapuščati, napel je zadnje sile, a nato v brezupu skrčil krila in padal...

Kot kamen se je kotalil po skalovju, si lomil krila in naposled končal v valovih, ki so sprali njegovo kri in ga tolažljivo sprejeli.

Dolgo so želve razmišljale o smrti bele ptice in o njenem strastnem koprnjenju. Zaman so si predstavljale življenje na nebu. Le kaj je tam? Veliko je svetlobe, toda ni hrane, ni opore za življenje. Le kaj je videl galeb v tisti praznini? Zaman tam iščeš življenje! Kako smešne so ptice!

Še globlje so se zarile v pesek in strmele v morje in v mrežasto razpokane čeri.

V visokih, upognjenih drevesih je završalo in jata kričečih ptic se je spustila na šumečo vodno gladino.

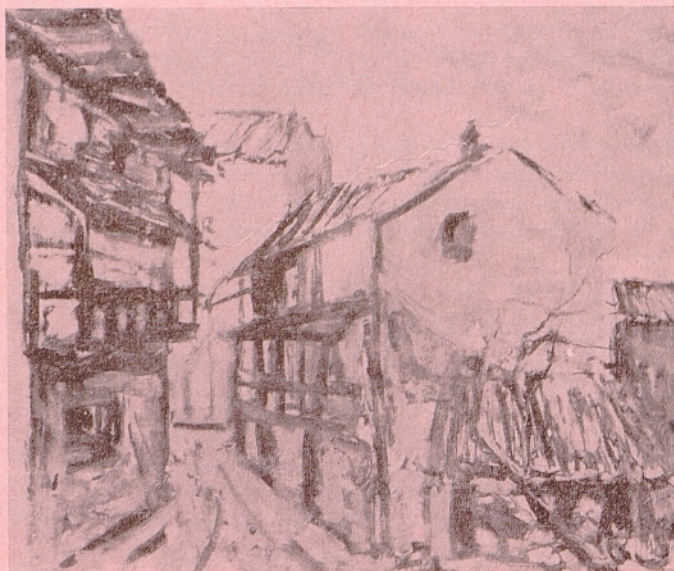
Valovi so dvigali to kričečo jato kot raznobarvno gručo praznih konzervnih škatel,

Naposled so tudi ptice izginile in ostal je samo stari pomorščak, ki je suho pokašljeval. Končno se je tudi on s trudom dvignil in odšel proti pristanišču. Mračiti se je začelo.

Na temno modrem nebu gori čudovita vezenina zvezd in bega človeka s svojo skrivnostnostjo.

Veliko burno dihajoče morje pa je zaspalo in nemirno valovi butajo ob čeri. Spominjajo na slepo ptico, na njen ponos in hlabrost.

V pristanišču se leno zibljejo čolni kot ploščati oklepi lenobnih želv, ki jim je tuj večerni nemir morja in so jim tuja žametna brezna noči.

Robert Kozman: Kraške hiše

TABOR V DOLINI LETA 1878

Doba taborov, prvih slovenskih množičnih političnih zborovanj, je sodobnikom in udeležencem ostala v spominu kot »najkrasnejša doba naše narodne zgodovine«, polna navdušenja, prebujene samozvesti in narodne enotnosti. Še danes s prijetnim zanosom radi obujamo spomine na one čase, ko je slovenski narod javno spregovoril kot subjekt, to je nosilec neodtujljivih pravic in zahtev za lastni razvoj in napredek.

Izkoriščajoč ustavne svoboščine, ki jih je izbojeval avstrijski parlament po dualistični preureditvi države v Avstro-Ogrsko, so po zgledu Čehov tudi Slovenci začeli prirejati velike javne shode na prostem, na katerih so priznani govorniki in javni delavci razlagali zbrani množici vseh slojev politične, gospodarske in kulturne zahteve slovenskega naroda. Te masovne manifestacije so se imenovalle tabori, ki so uspešno zanesli med najširše plasti ljudstva misel in zahteve po narodni enakopravnosti. Prvi je bil 9. avgusta 1868 v Ljutomeru, sledil mu je istega leta v Žalcu pri Celju ter v Šempasu na Goriškem. Največji obseg pa je zajel tabor v Vižmarjih pri Ljubljani maja 1869, na katerem se je zbralo okrog trideset tisoč ljudi. Leta 1870 sta bila tabora v Sežani in v Kubedu v Istri.

Slovensko politično društvo »Edinost« v Trstu si je že od samega začetka svojega obstoja prizadevalo, da bi po zgledu drugih pokrajin priredilo večji narodni tabor v tržaški okolici. Zamisel je nameravalo izvesti že leta 1875, a zaradi nerazporejenosti avstrijskih oblasti ni prišlo do njene uresničitve.

Ugoden čas je dozorel šele čez tri leta. Kakor hitro so namreč oblasti dale svoj pristanek, so si osnovali pripravljalni odbor. V petnajstih dneh je bilo treba urediti vse potrebno ter pripraviti spored prireditve, ki je bila zamišljena kot osrednja slavnost za vse slovanske prebivalce Trsta in Istre. Zato so na tabor v Dolini povabili tudi predstavnike istrskih Hrvatov. Zadevne kronike tudi poročajo, da so prireditelji morali premagati velike težave in ovire, zlasti kar se govornikov tiče. Poslanec za tržaško okolico Ivan Nabergoj, ki bi moral imeti glavni govor, je bil nujno zadržan v zvezi z delom v parlamentu na Dunaju, zato prireditelji niso mogli nanj računati. Z vsemi močmi pa so prirediteljem šli na roko domačini iz Doline, od preprostih ljudi, ki so opravili vsa dela v zvezi z okrasitvijo dohodov v vas, pa do tedanjega dekana in občinske uprave z županom na čelu. K drugim številnim težavam se je pridružilo še neugodno vreme, ki je znatno oviralo priprave. Toda požrtvovalni dolinski vaščani so napeli vse sile, da so bile priprave v določenem času končane.

Na predvečer so v okolici zagoreli kresovi in vaška godba je igrala po vasi koračnice. Slovesno razporejenost je doseglo višek naslednji dan — 27. oktobra 1878 — ko je bil napovedan tabor. Dopoldne tega dne

je bila v župni cerkvi slovesna sveta maša s pritrkavanjem zvonov in streljanjem možnarjev. Vse to je dajalo vasi svečano razporejenost, ki ga je motilo edinole z oblaki zastrto nebo.

Blížala se je tretja ura popoldne, ko je bil napovedan začetek taborskega zborovanja. Medtem ko so se prireditelji in vaščani zaskrbljeno ozirali v oblačno nebo, so na glavni trg že začeli prihajati prvi udeleženci iz okoliških krajev in mesta. Prihajali so večinoma v skupinah z zastavami, ob prepevanju narodno-budniških pesmi. Mnogi so bili oblečeni v narodne noše. K sreči je tudi vreme prizaneslo; od časa do časa je skozi oblake posijalo sonce ter — kakor pripoveduje kronist — »ljudi spodbujalo, da so se v ogromnem številu na tabor napotili. Ob 3. uri popoldne je bil napolnjen prostor sredi vasi v Dolini s taboriti. Na tisoče zastavic je migljalo po vasi in na odru.«

Tedaj je pričel spored tabora. Na oder je stopil predstavnik političnega društva »Edinost« iz Trsta gospod Viktor Dolenc, ki je kot častni predsednik tabora prvi spregovoril. Med drugim je dejal: »Že naši pradedje so se zbirali pod lipo in tam sklepali o vseh važnih zadevah. Pravico shajanja zlasti čislajo Angleži. Tudi mi v Avstriji živeči narodi smo si priborili to pravico, da se smemo javno shajati. Takšni tabori so pomembni zato, ker po njih poslanci zvedo za mnenje, želje in zahteve naroda in so jim vodilo za nastopanje, a istočasno so vodilo tudi vladi.« — Nato so spregovorili še: vladni komisar iz Kopra vitez Vilhelm Jetmar, dolinski dekan Jan, odbornik društva »Edinost« Ivan Gorjup ter v imenu istrskih Hrvatov Peter Peršič ter Ljudevit Valičević.

Na taboru so ob zaključku sprejeli resolucijo z narodnimi zahtevami, namenjeno dunajski vladi in vsem slovanskim poslancem. — S tem je bil spored taborske prireditve končan in ljudje so se kmalu začeli razhajati: eni proti domu, drugi na pokušnjo nove vinske kapljice in prigrizek v vaške gostilne.

Značilnost dolinskega tabora je bila tudi ta, da so se ga udeležila uradna zastopstva okoliških in drugih občin s svojim praporom. Tako so med raznimi delegacijami največjo pozornost vzbujali Vipavci, ki so imeli najlepšo zastavo na taboru, ter zelo številno skupino udeležencev iz Klanca pri Kozini, ki je tudi prva prikorakala na trg z župnikom Švedom na čelu.

Tako je tabor v Dolini pred 94. leti potekel v najlepšem redu in dal svoj doprinos k utrditvi narodnega prebujenja v teh krajih. Posebno je ostal v spominu dolinskim vaščanom, ki so mnogo doprinesli k njegovemu poteku in uspehu. Ponosni na ta zgodovinski dogodek so 6. novembra 1881 odkrili sredi vasi spomenik, ki nas še danes spominja na tabor, ki je bil na tistem mestu 27. oktobra 1878.

»NE, NE GREM V VRTEC«

za
sodobne
žene

in dekleta

Vprašanje o umestnosti pošiljanja otroka v vrtec se pojavlja v večini družin z otroki »godnimi« za vrtec. Enotnega merila, če in kdaj je otrok zrel za pošiljanje v vrtec, ni. Odvisi od otroka do otroka, od njegovega psihičnega in telesnega razvoja, od družinskih razmer, pa tudi od vrtca samega (nekateri vrtci so v starih in tesnih stavbah, otroci v posameznih sekacijah so preštevili, pa še dosti drugih problemov je za sedaj nerešenih.)

Na splošno pa lahko rečemo, da otroku vrtec samo koristi. Že čisto majhen otrok je navadno po naravi odprt in pripravljen družiti se z drugimi, sam išče družbo drugih otrok in odraslih. Navadno odrasli sami zamore to spontanost, to težnjo po družabnosti, s tem da vcepiljo otroku strah, nezaupanje pred tujci in imajo raje, če se jih otrok vedno drži. Nenadna in nasilna preselitev v drug ambient pa predstavlja za otroke shock. Tako večkrat lahko vidimo pred vrati vrtca od joka zariple obrazke otrok, ki se celo mečejo po tleh, ker se nočejo ločiti od mamic. Po nekaj neuspešnih poskusih, da bi spravila otroka čez prag vrtca, taka mamica obupa in se vda — vsaj za letos z vrtcem ne bo nič...

Kje so vzroki, da ima malček tak odpor do vrtca? Najprej si moramo izprašati vest, če nismo nehote tudi same pripomogle k temu s kakšno neprevidno izjavo, n.pr.: »Kaj spet nočeš jesti? Boš videl, kako boš moral v vrtcu vse pojesti, drugače...« Ali pa: »Le čakaj, v vrtcu ti bo že učiteljica pokazala, če boš tako poreden.« »Oh, hvala Bogu, da te ne bo treba več dolgo prenašati doma! Komaj čakam, da boš šel v vrtec!« Take izjave vplivajo na otroka, čeprav se zdi prvi trenutek, da ne. Otroci si ustvari svojo podobo o vrtcu, ki postane nekakšno strašilo, kraj, kamor ga bo ma-

ma dala, da se ga bo »znebila«. Druge mamice pa spet pretiravajo v drugo smer: »Oh, ti moj revček, da moraš v vrtec!« Ali pa se poslavljajo od otroka pred vhodnimi vrati, kot da ga ne bodo videle bogve koliko časa: »Ubožček, kako bo tvoja mamica žalostna cel dan brez tebe!« In občutljivi malček plane v jok...

Na vrtec je treba otroka že zgodaj pripravljati in mu odkrivati njegove lepe in vesele strani. Treba mu ga je prikazati kot važen mejnik, ko postane »velik«, kot kraj, kjer bo imel polno zabave in veliko družbe, kjer se bo igral dosti lepše kot doma.

Prednosti vrtca so velike. Otroku privzgaajo a) socialni čut. Do tega trenutka je bil otrok, posebno edinček, center, okoli se je vse vrtelo.

Zdaj pa mora računati tudi z drugimi — postane eden od tolikih.

b) agonistični čut. Otroku ne bo škodilo, če se primerja z drugimi (jaz bolje nišem, Marko pa hitreje teče itd.). Tako lahko tudi zgodaj na neopazen način posežemo, če opazimo pri otroku pretirano boječnost ali zametke manjvrednostnega kompleksa.

c) prilagodljivost, ki pa ima seveda svojo dobro in slabo stran. Na splošno pa bo otroku samo koristilo, če ve, da je del skupine, za katero veljajo ista pravila.

Vzroki neprilagodljivosti odvisi v glavnem torej od starejših. Naša naloga je, da večamo, ne pa zmanjšujemo otrokovo prirojeno navdušenje, veselost, humor, odprtost.

r.

O pogostem jesenskem gostu-prehladu

Večkrat slišimo, in niti ne tako brez vzroka, da je moderna medicina pravzaprav še vedno zelo uboga, ko ni kos niti navadnemu prehladu. Res pa je tudi, da prehlad ni tako navaden in niti enostaven. Prehlad povzroča virus, virusne bolezni pa je težje zdraviti kot bolezni, ki jih povročajo bakterije. Drugi vzrok za prehlad pa je otrpelost od mraza, ta pa odvisi od posebnih pogojev, ki jih ne poznajo dovolj, saj se v na videz enakih pogojih nekdo prehladi, drugi na ne.

Kaj lahko naredimo proti prehladu? Če je prehlad, zlasti pri otrocih preveč pogost, je treba kontrolirati, da ni kakih anomalij v nosu. Danes imamo tudi sredstvo, ki ga uporabljamo preventivno, tako da se v začetku sezone cepimo proti prehladu in influenci.

Najboljše sredstvo za preprečitev prehlada pa je utrjevanje proti mrazu že od otroške dobe. Otroci ne držimo doma, samo da malo zapiha veter, tudi jih ne zavijamo tako, da se jih niti ne vidi s šalov in kap. Pa tudi doma ne kurimo preveč, okna odpirajmo tudi pozimi, v spalnici je boljše, če sploh ne kurimo, ali pa kurimo samo malo.

Kaj pa, če je prehlad že tu? Takoj ob prvih simptomih sezimo po tabletah proti prehladu in jih potem jemljimo še dva ali tri dni. Nekateri si pomagajo tudi s preizkušenimi sredstvi domačega zdravilstva: s tem da vohajo (a ne inhalirajo!) amonijak, ali da popijejo štiri kaplje jodove tinkture z nekoliko vode. Če pa je prehlad izbruhnil v vsej svoji moči, je boljše ostati dva dni v postelji, da preprečimo kakšne poznejše komplikacije.

UPRTI POGLEDI NA MONTREAL 1976

šport

Münchenska Olimpijada je za nami. Največji športni festival se je zaključil tragično in zapustil v vseh nepozabno sled otožnosti in razočaranja. Nekdo, ki je sedel poleg mene pri zaključni slovesnosti, je ob pogledu na ogromno »streho«, ki je organizatorja stala 36 milijard lir, vzkliknil: »To je najdražje pregrinjalo za smrtno posteljo, kar sem jih kdajkoli videl!«

Res je: z olimpijskimi igrami nemški narod res nima sreče. Na teh igrah bi morala vsaka stvar stati v živem nasproju s tistim, kar se je zgodilo leta 1936 na nacističnih igrah v Berlinu. Takrat je bila aktualna rasistična gonja, uniforme esesovcev, oblast, vojna, mogočnost... Letošnje igre bi morale biti manifestacija enotnosti, enakopravnosti, iskrenega medsebojnega prijateljstva... Takrat so hoteli Nemci prikazati svetu svojo mogočnost, nadoblast — letos so hoteli predočiti svetu svoje ogromno naravno bogastvo. Berlinska Olimpijada je bila Olimpijada tankov, letošnja naj bi bila med drugim Olimpijada Mercedesov.

Tako je prava žrtev letošnjih olimpijskih iger postala Nemčija. In ob tem ne moremo drugače, kot da upremo pogled v prihodnost, v nadaljnji razvoj iger, ki so postale in so središče svetovnega dogajanja. Naenkrat so postale izredna priložnost za najrazličnejše demonstracije, za najnevarnejše zločinske sabotaze. Pomisliti moramo, kaj se utegne pripetiti čez štiri leta v Kanadi, v Montrealu, kjer že desetletja divja hud manjšinski spor zaradi prisotnosti Francozov v Quebecu in kjer bomo lahko gledali, prav zaradi velike bližine Združenih držav velike črnske protestne manifestacije. Nočem niti za trenutek pomisliti na dejstvo, da bi utegnile olimpijske igre za vedno prenehati, da bi utegnile zamrzniti vsakršna organizacija. Vendar pa drži Brundagejeva trditev, ko pravi, da igre plačujejo prevelik davek za težko doseženi prestiž in popularnost. Ta cena lahko postane usodna.

»Preveliko razsipavanje denarja, kiklopski značaj, skrajni nacionalizem, neumestna razkošnost! To so značilnosti rakka, ki je začel razjedati olimpijske ideale. Kravavi obračuni v mehiški prestolnici in v Münchnu so z vso silo pritiskali na alarmni zvonec. Če hočemo igre rešiti, potem moramo brez oklevanj ukrepati takoj!« To so bile prve vzpodbudne besede novega predsednika Meddržavnega olimpijskega odbora (CIO) Lorda Killanina, ki je prevzel mesto in težko zapuščino starega anahronističnega predsednika Brundageja.

Kdo je pravzaprav Lord Killanin? Kot Kennedy-ji je tudi on Irec. Pripada sicer konservativnim strujam, ven-

dar ni tako pasivno svojeglav in trmast kot Brundage. Svoj čas je bil časnikar, kasneje pa se je z velikim uspehom lotil kinematografije. Vprašanje je, če bo novi predsednik res znal rešiti igre iz velike zagate in dekadence, ki bi jih nedvomno pripeljala do počasnega hiranja in konca.

Treba se bo odločiti, saj igre tare veliko problemov: v prvi vrsti pretirana mogočnost, ki daje igram že videz cirkuškega spektakla; poleg tega pa seveda zahteva bajne finančne izdatke. Seveda je na svojem domu vsakdo sam gospodar: lahko zapravlja, gradi in razsipava kot se mu pač zdi in zjubi. Toda to tega ne sme priti na račun olimpijskih iger, ki so nekaj čisto drugega, vzvišenega. Morajo nam predstavljati svetel praznik, poln simbolov. Bodo olimpijske igre še imele videz velikanskih ekshibicij: videz velikih spekulacij, razkazovanj? Bo Killanin s svojo osebnostjo in močjo znal zaustaviti vse to? Vemo, da je v marsičem tega kriv prav CIO, ki je vse do danes kolsalnost olimpijskih iger na indirektnen način celo podpihoval, saj je od organizatorjev zahteval velike moderne objekte, moderno ureditev urbanizacije mest. Napaka tiči že v samem začetku: preveč tekem, preveč atletov, preveč športov.

In vendar so olimpijske igre žive in so živi njihovi ideali. Če bi hoteli vse to do kraja podreti, potem bi morali v celoti zanikati šport kot nujno človekovo dejavnost.

Vsi, ki so odgovorni za olimpijske igre, si bodo morali pošteno izprašati vest. Treba bo marsikaj spremeniti, popraviti, zaceliti, velike brazde, ki so se zarezale v svet olimpizma. Olimpijski ideali morajo živeti in to nepotvrjen, čisti, saj so najlepša izložba človeških vrlin.

Slavenci v Porabju, v Radgonskem kotu in ob naši sedanji severni meji

1. SLOVENSKO PORABJE

Preteklost

Predniki današnjih Slovencev med Muro in Rabo so se naselili v svoji sedanji domovini v drugi polovici 6. stol., vendar samo v ravninskih predelih Panonskega nižavja in sicer v manjšem številu. Šele z uničenjem obrske države na koncu 8. stoletja se začne gostejša naselitev. Tedaj so se vključili v frankovsko državo. Obenem prične solnograška nadškofija, kateri je bilo to ozemlje v cerkvenem oziru podrejeno, širiti krščanstvo.

Za časa Pribine, Koclja in sv. bratov Cirila in Metoda (od 869-874) se je slovenska kneževina otresla odvisnosti od Nemcev. Knez Kocelj je vladal tudi Slovincem med Muro in Rabo.

Okrog leta 1092 so prišli porabski Slovenci pod stalno nadoblast Madžarov in pod madžarsko škofijo Győr. Za časa Marije Terezije l. 1777 so prišli pod škofijo Sombotelj na Madžarskem in tako so ostali še danes, medtem ko so prekmurski Slovenci prišli leta 1919 pod Jugoslavijo.

Porabskih Slovencev ni nikdar nihče ločil od ostalih Slovencev v Prekmurju, tudi Madžari ne. Ti so rabili zanje vedno isto ime in sicer popačenko »Vend« in »Tot«. Z besedo »Tot« so Madžari označevali tudi Slovake in sploh Slovane na Madžarskem.

Jezik

Slovenci v Porabju govore prekmursko narečje slovenskega jezika. Med staroslovanskimi usedlinami njihovega duševnega sveta je važen izraz »Perun vdari« za »strela udari«. Tukaj v Porabju je torej ohranjeno ime tega poganskega božanstva naših prednikov.

Ledinska imena, imena polj, travnikov, gozdov, hribov in potokov, ki so že sto let, tisoč let zakoreninjena v srcih ljudstva, dokazujejo popoln slovenski značaj zemlje in govore o težavnem delu naših pradedov, ki so morali krčiti gozdove, grmovje in trnje. Tako imamo še sedaj v Porabju imena: Breznov breg, Krčevje, Pasika (to je Poseka), Pogorišče, Lipje, Sevče, Na Kopanja, Jurkove, griče z imeji: Komlovje, Podrastek, Stavljenica. Njihova najpogostejša rodbinska imena so: Bukovec, Martinjek, Zavec, Polanšček, Žalik, Ivanec, Smej, Sabotin, Gašparič, Anderko.

Nekaj tipično porabskega besednega zaklada:

zránkoma, to je — zarán oz. zgodaj zjutraj;
brzonovec — bezeg;
rás — izrastek, poganjek;
deževnik — dežnik;

dober zrának — dobro jutro;
gróubišče — pokopališče.

Porabski Slovenci govore prekmursko narečje še danes, tudi v cerkvi je maša v slovenskem jeziku, v prekmurščini, toda samo v dveh župnijah: v Gornjem Seniku in Števanovcih.

Verska pripadnost

Porabski Slovenci so — v nasprotju s prekmurskim Goričkim, kjer so mnoge vasi izključno evangeličanske, vsi katoliške vere.

Razlog: Cisterijanski samostan v mestu Monoštru je imel pod seboj vse porabske slovenske kmete kot podložnike.

Narodna pripadnost v Porabju

Madžarska statistika iz leta 1921, ki Slovincem ni bila naklonjena, vendar dokazuje slovensko večino v porabskih vaseh:

	Slovenci	Nemci	Ma- džari
1. Dolnji Senik	423	273	8
2. Gornji Senik	1311	31	16
3. Števanovci	501	1	34
4. Slovenska ves	973	16	24
5. Sakalovci	543	9	11
6. Ritkarovci	163	36	25
7. Andovci	311	5	21
8. Otkovci	263	1	26
9. Verice	202	2	13
10. MONOŠTER	63	703	1710
11. Farkašovci	43	30	453
12. Žida	19	79	183
Skupaj	4815	1186	2524

Po sedanji najnovejši madžarski statistiki (iz leta 1972):

	Slovencev	Vseh
1. Števanovci	650	662
2. Dolnji Senik	450	570
3. Gornji Senik	1310	1321
4. Verice	310	316
5. Andovci	185	190
6. Slovenska vas	600	680
7. Sakalovci	532	532
8. MONOŠTER	540	5403
Skupaj	4577	9674

Ker ni statistike za vse slovenske porabske kraje, se domneva, da je danes porabskih Slovencev okrog 8.000.

Verouk v šoli je v slovenskem jeziku, prav tako imajo na teden nekaj obveznih ur slovenščine.

Napisi so dvojezični.

Mladi svet se seli v mesta, posebno v Monošter, kjer je več Slovencev, kot jih izkazuje madžarska statistika. Na žalost se izseljujejo tudi v druga madžarska mesta, kjer se mnogokrat zgubijo.

2. SLOVENSKA RADGONSKA OKOLICA

Zgodovina Slovencev v radgonski okolici je podobna zgodovini porabskih Slovencev, le da so ostali vedno pod Avstrijo in pod sekovsko - graško škofijo.

Ime mesta Radgone je po mnenju mnogih zgodovinarjev staroslovanskega izvora. To je stara slovenska naselbina. V 9. stol. je bila središče slovenskega plemena »Dudlebov«. Ime ji je dal slovenski knez Radigoj. Prekmurci še danes izgovarjajo namesto Radgona »Radgonja«.

Avstrijska uradna statistika iz leta 1910 (Slovencem gotovo ni bila naklonjena):

	Slovenci	Nemci	Ogr. Sl.
1. Stara - Nova vasica	97	684	257
2. Dëdonci	83	15	42
3. Farovci	—	112	16
4. Pôtrna	21	210	178
5. Pridova	49	1766	922
7. Slov. Gorica (Windisch Goritz)	75	61	98
8. Zenkovci	18	102	54
9. Žetinci	68	80	93
Skupaj	411	3170	1665

Iz te statistike vidimo, da so ločili štajerske Slovence od prekmurskih (ogrskih) Slovencev, po načelu DIVIDE ET IMPERA!

V vseh teh devetih radgonskih vaseh je danes še okoli 2.500 Slovencev.

Niti v šoli niti v cerkvi nimajo slovenščine.

V Žetincih je bil rojen duhovnik in slov. pisatelj Andrej Gutman (u. 1850), v Radgoni pa Peter Danjko, znan po svojem pravopisu »danjčici«.

Imena krajev, polj, gričev, posebno pa priimki nam dokazujejo, da je v prejšnjih desetletjih slovensko ljudstvo segalo daleč na sever od Radgone. Tam se še sedaj najdejo starci, ki govorijo slovenski.

Slovenska imena naselij severno od Radgone: Suhi mlin, grič Straža 345 m, kraji Modici, Svetica, Ženavci, Stankovci, Sv. Martin, Dobra, Grič. itd.

3. SLOVENCİ OB NAŠI SEVERNI MEJI

V Slomškovem času so bile nad sedanjo severno mejo po vrsti od zahoda proti vzhodu sledeče slovenske župnije: Sv. Ožbalt pri Ivniku, Sv. Lovrenc na Radlju, Ivnik ali Ivnica, Zeleni Travniki, Arvež, Lučane, Gomilice in Špilje.

Sekovski graški škof in politična oblast sta v Slomškovem času zahtevala, da mora biti severna škofijska meja med mariborsko (lavantinsko) in graško škofijo tedanja civilna meja med mariborskim in graškim okrožjem. Ker je bila nevarnost, da bi ves načrt za prenos škofijskega sedeža od Sv. Andraža v Maribor propadel, se je Slomšek z žalostjo zaenkrat vdal, pozneje pa tega niso več popravili.

Jožef Smej

VIRI:

1. V. Novak, Slov. Krajina, Beltinci 1933.
2. M. Slavič, Prekmurje, Ljubljana 1921
3. Maučec - Novak, Slov. Porabje, Ljubljana 1945.
4. J. Smej, Med porabskimi Slovenci, Nova mladika, 1971, 11. str. 410.
5. J. Smej, Še hočejo živeti, Nova mladika 1972, 8. str. 298
6. J. Vraber, Škof Slomšek in naša severna meja, Nova mladika 1972, 10. str. 384.

»Naloga javne oblasti je, da zagotovi ugodne pogoje in sredstva za napredek kulturnega življenja pri vseh, tudi pri NARODNIH MANJŠINAH« (CS 59, 5).

Konciliska konstitucija »Cerkev v sedanjem svetu«

Robert Kozman: Kraške hiše

Robert Kozman: *Spomin*

MILENA MERLAK

Na pokopališču mrtvih brez imena

(Albern pri Dunaju, Nižja Avstrija)

I.

Obzidje iz visokega drevja,
grobovi brez okvirov, brezovi križi,
steze samote in šum lišine.

II.

Tu, ne na imenitnih centralnih pokopališčih
z marmornatimi mavzoleji in cesarskimi alejami,
ležijo neznani pokojniki vsak s svojo skrivnostjo
hude in nenadne smrti — smrti brez imena.

III.

Tu ležijo sreče željni, ki so se smrtno ponesrečili:
utopljeni, iznakaženi do nepoznavnosti,
samomorilci, z obupom bolj strašnim kot smrt,
in umorjeni od tuje roke, nepričakovano, v temi;
(deček Freddy, ki ga je nekdo pahnil v vodo.)

in številne vojne žrive, ki so padle na tujem.

IV.

Tu se bere na Vse svete v preprosti kapelici
kratka zadušnica, brez svečanega ornata.

Izletniki se na poti h gostilni ob reki
(na kateri od časa do časa zateglo zapiska ladja)
radovedno zaustavijo, redko se prekrizajo,
še redkeje pomislijo na življenje mrtvih brez imena
in prižgejo na grobovih rdeče sveče trpljenja,

Martin Jevnikar

ZAMEJSKA IN ZDOMSKA LITERATURA (nadaljevanje)

ZORA PIŠČANČ

O prvih dveh knjigah Zore Piščančeve — *Cvetje v viharju*, 1953, in *Dcm v tujini*, 1958 — sem že poročal (Mladika 1968, št. 6-7, 121), leta 1970 pa je izdala spet pri Goriški Mohorjevi družbi svoje najdaljše delo (337 strani), roman *Andrejka*.

Andrejka je roman o slovenskem gozdarju Matiji, ki so ga pod fašizmom prestavili v kraljeve gozdove San Rossore v Toskani. Za ženo si je pripeljal Katjo s Cerkljanskega, dobila sta hčerko Andrejko in življenje je potekalo kar v redu med hrepenenjem po domu in vsakdanjimi skrbmi. Najmanj je to občutila Andrejka, ki se je ob počitnicah igrala s kraljevimi hčerkami, ko je prišla družina na lov. Hodila je v samostansko šolo in se dobro počutila med tujimi deklicami. Prvič je videla domovino ob dedovem pogrebu. Sprijateljila se je z bratrancem

Dejkom (Andrejem), kmalu pa si je začela dopisovati z nekakim bratrancem Danijelom iz Pariza. Materina sestra Irma se je namreč poročila v Parizu z vdovcem, ki je imel sina Danijela. Njegov oče je nato padel v španski državljanski vojni, kmalu pa je padel v Abesiniji tudi Matija.

Katja in Andrejka sta se vrnila na Cerkljansko, kjer je imela mati hišo in manjše posestvo. Andrejka je odšla v Gorico v nunski zavod in študirala na učiteljskišči. Ker je bila zavedna Slovenka, jo je sošolka Gigliola, katere oče je bil visok fašistični funkcionar, spravila iz zavoda, toda mati se je obrnila na kraljico in tako je Andrejka dovršila učiteljskišče. Ker je že divjala druga svetovna vojna in je Danijel v Parizu doštudiral za inženirja, sta se z materjo vrnila na Cerkljansko. Andrejka je dobila službo v šoli, Danijel v rudniku in počasi sta se začela pri-

pravljati na poroko. Toda tudi na Cerkljanskem je izbruhnila revolucija in bratomorna vojna. Andrejka in Danijel sta bila globoko verna, zato sta postala žrtvi sovražstva, vendar ju je uro pred smrtjo poročil kaplan Simon — in njuno poročno potovanje je peljalo v smrt. Za njima je šel še kaplan Simon. Drejka, ki je hodil po drugi poti, je njuna smrt tako pretresla, da je odvrzel puško in se zaklél, da ju bo maščeval.

Roman opisuje polpreteklo dobo primorskega ljudstva, ko je morala marsikatera družina zaradi narodne zavesti zapustiti rodni dom in oditi službovat v daljne kraje v Italiji. Enaka usoda je doletela tudi pisateljčino družino, ki so jo pregnali v Pizo. To je opisala v povesti **Dom v tujini**, vendar je v intervjuju izjavila: »Gotovo je, da se vse, kar sem pisala, ni pri nas zgodilo. Pač mi je bila usoda naše družine nekako ogródje za zgodbo.«

Brez dvoma je tudi pri Andrejki imela pred očmi domačo družino, čeprav je spet dogodke primerno prikrojila. Ustvarila je vrsto živih oseb, ki delajo in mislijo, ki so zajete iz vsakdanjega življenja, zato realistične. Lepo sta očrtana oče Matija in mati Katja, dobra človeka, ki le s težavo rasteta v tuje okolje, vendar sta srečna, ker se imata rada in ker vdano zaupata v Boga. Njuno življenje je težko, a tudi polno notranje sreče in zadovoljstva, ker si znata tudi v tujini ustvariti topel slovenski dom. Pisateljica je spretno vpletla drobno vsakdanjost sredi vedno spremenljive narave. Ob družini raste Tonino, o katerem pravi Matija: »Poznava se že pet let. Takrat, ko je prvič potrkal na moja vrata, jih je imel komaj dvanajst. Saj sploh ne vem, od kod se je vzel. Nekje z juga, staršev se več ne spominja. Res, da nima prave pameti, hudoben pa ni, vdan mi je kot pes.« Ganljiva je njegova navezanost na družino, njegova skrb za malo Andrejko, po Matijevi smrti pa tudi za Katjo, ki jo snubi vojak Luka. Tonino ga ustrelí, ko se ponoči približuje hiši, nato skoči v reko, da bi ušel zasledovalcem, toda valovi ga odnesejo.

Dobro so naslikani tudi domačini s Cerkljanskega: očetov po polu brat Janez, njegova žena Francka, sin Dejko, kmečki fant Jože, Andrejkina prijateljica Magda z Vipavskega, njen oče, kaplan Simon in še nekateri. Slabše sta se ji posrečili vodilni osebi: Andrejka in Danijel. Oba sta preko mere idealizirana in premalo psi-

hološko poglobljena. Oba gresta skozi življenje brez posebnih težav in dosežeta zaželeno diplomu. Ko pa izbruhne revolucija, sta naivna in nestvarna, njune izjave so bolj fraze kot globoko prepričanje. Zavedata se nevarnosti, Andrejko navdajajo večkrat slutnje, a ne storita ničesar, čeprav ju vsi svarijo. Kot dve jagnjeti gresta v klavnico, srečna, da sta se pred smrtjo poročila: »Proti večeru so ju odpeljali. Zlata zarja je pronicala skozi razpoke dreves, mimo katerih sta hodila Andrejka in Danijel. Držala sta se za roki, njuni duši pa sta bili mirni in srečni. Mož in žena, za vedno združena v brezmejni Kristusovi ljubezni.«

Pisateljica ju je obdala z vsemi možnimi pozitivnimi potezami, že na zunaj sta lepa, po vedenju vzorna, prežeta z bratoljubjem, vero, slovenstvom, humanizmom, nedostopna za vsako skušnjavo, čeprav se morata oba trgati iz objema, ona šolskega upravitelja, on snažilke Ančke. Morda so tudi taki ljudje na svetu, vendar so izjema. Enako pozitivna sta Magda in Jože, le da je njuna usoda drugačna, ker živita v Vipavski dolini, Jože nekaj časa v taborišču v Gonarsu. Brez vsake napake je tudi kaplan Simon.

Na drugi strani pa je vrsta popolnoma negativnih oseb. Taka je že Andrejkina sošolka Gigliola, ki jo samo zaradi slovenstva spravi iz zavoda. Tudi Ančka nima nobene pozitivne poteze in je kriva smrti obeh vodilnih oseb. Ves črn je prvi Andrejkin ravnatelj v Idriji, dalje Zavrhnikov Tone, ki zasede ravnateljsko mesto v rudniku po italijanskem zlomu, in še nekateri.

Čas, ki ga zajema roman, je dolga doba, od Andrejkinega rojstva do smrti. Tedaj so se majali temelji sveta in pisateljica je nakazala te izredne dogodke, tako pomembne tudi za njene rojake. Ni se spuščala v podrobnosti, ampak je o vsem le bolj poročala. V tem pogledu je bolje izdelan prvi del, ki sega do Andrejkine mature, ker je bilo tudi življenje mirnejše. V drugem delu ima bravec vtis, da dogodke bolj navaja kakor poustvarja, tudi v ljudi se manj pogloblja.

Kljub pomanjkljivostim pa je Andrejka zanimiv roman in bo marsikatera družina na Primorskem našla v njem nekaj lastne usode.

(Prim. oceno Franca Jeze v **Literarnih vajah**, XXI, Trst 1969—70) str. 91.) (dalje)

Vrtovi muz

knjige

ALOJZ REBULA

SMER NOVA ZEMLJA

Šest meditacij. Zbirka **Študenti žive vode**. Nova serija 1. Izdala in zalo-

žila Mohorjeva družba v Celju 1972. Strani 182.

Predstavitev

»In videl sem novo nebo in novo zemljo. Zakaj prvo nebo in prva zemlja sta prešla in morja ni več.« S temi besedami se začneja predzadnje, 21. poglavje »Skrivnostnega razodetja« sv. Janeza, preroške knjige o koncu sveta, zadnje v novi zavezi in hkrati v celotnem sv. pismu. V to »novo zemljo«, kamor vsak vernik čuti, da potuje skozi zemeljsko dolino solz, je uprl svoje notranje oči Alojz Rebula. Tokrat nimamo pred sabo Rebule pripo-

vednika, ustvarjajočega iz svojih življenjskih izkušenj, spoznanj in domišljije. Pred nami je kristjan, ki premišlja o smislu človekovega življenja in o stvarih, ki se ne omejujejo na ta svet, marveč so skrivnostni most v večnost onostranstva.

Rebulova najnovejša knjiga ni nastala po kakem vnaprejšnjem načrtu. Avtor je namreč v glavnem zbral in spopolnil svoja predavanja religioznega značaja, ki jih je zadnja leta imel pred mladimi katoliškimi izobraženci v Ljubljani. Ta predavanja, polna zavzetosti, razgledanosti in čustva, so v Sloveniji zbudila velik od-

mev. Zakaj tako temperamentnega človeka med današnjimi vernimi laiki v Sloveniji ne bomo našli. Zrak je tam pač drugačen... in že zelo dolgo!

Kdor je Alojza Rebulova kdaj slišal predavati, njegove zadihane duhovite, s poudarki pribijane besede ne bo zlepa pozabil. Kadar on govori, vse posluša in se z užitkom predaja moči njegovega sloga: suvereni besedi, izvirni metafori, blestečim sprehodom v davnino in v naš čas. Rebulovo poznanje zgodovine — politične in zlasti kulturne: in tu predvsem literarne — je izredno. To svoj razgledanost nenehno dopolnjuje in poživilja z branjem. Reči si upam, da ta neutrudni bralec, ki bi rad vse vedel in bil o vsem informiran — pa naj mu je tisto vse pri srcu ali nasprotno — teši v svoji notranjosti neki nemir, ki je nemir vernega človeka, srečno pristalega ob Petrovi skali po letih mučnega iskanja.

Ko sem v tišini in zbranosti bral te Rebulove meditacije, sem imel občutek, kot da bi poslušal živo avtorjevo besedo. Ta beseda je vse prej ko pusta, dolgočasna in brez okusa. Rebulov jezik je z nekaj izjemami pohvalno skrben; le nekatere nenujne tujke pričajo, kakšen intelekt je ta avtor, ki se — in to je naravno — obrača na sebi enakovrednega bralca. Vendar je tekst tudi nagosto posut s prvinami izrazito leposlovne, lirske narave: prijeten oddih med umskim razmotrivanjem. Rebulov slog je iskano učinkovit, primere in podobe so čutno nazorne, včasih preračunane na bralčev afekt. V tem pogledu me spominja na Giovannina Papinija, ki je kot konvertit pisal enako goreče, udarno, kar drzno.

Rebula je v »Smeri nova zemlja« apologet krščanskega verovanja. Seveda ni to kakšen katehet, ki poučuje otroke v šoli, pa tudi ne dušni pastir, ki ima pred sabo mnogovrstne, največ preproste vernike. Rebula ni duhovnik in tudi teolog ne, marveč po izobrazbi in poklicu profesor humanist, po stanu laik — vendar ves zavzet za krščansko religijo. Razumeti ga more samo človek, ki tudi sam prizadevno išče odgovor na vprašanja po smislu vsega na svetu: ki torej tudi sam razmišlja. Kdor pa ima v sebi od vsega začetka »vero bretonske matere«, katero je tako

blagroval Louis Pasteur, Rebulove knjige ne bo sprejemal kot enega izmed odgovorov na svoja vprašanja, marveč kot potrdilo svoje vere.

Rebulova »Smer nova zemlja« je namreč namenjena predvsem indifrentnemu razumniku našega časa, ki mu je tuje vse, kar ni od tega sveta. Mogoče pa bo ta človek le našel kdaj trenutek, da se v boju za obstanek ter za naslade duha in telesa vpraša: Od kod? Zakaj? Kam? Rebula je imel pred očmi izobražene, mislečega, zrelega človeka — in njemu je spregovoril. Če bo ta človek enako iskreno in prizadevno segel po tej knjigi, kakor je iskren in prizadeven bil avtor, ko jo je pisal, bodo te meditacije rodile svoj sad. Če pa bo »Smer nova zemlja« naletela na gluhost današnjega potrošniškega človeka, bo avtor imel vsaj eno zavest: z močjo svojega uma, znanja in močne besede je človeka postavil pred izbiro, ali hoteti ob telesni smrti ves umreti ali v spremenjeni obliki preiti v večno življenje.

To, kar sem doslej povedal, naj velja kot predstavitev in oznaka Rebulove knjige šestih meditacij. V drugem delu poročila pa bi rad navedel nekaj svojih misli, ki so me obšle ob branju. To naj bi bile nekake kritične pripombe in pomisleki, katere bo seveda moč pretresti še na koncu: v diskusiji.

Pripombe

Teksti so razporejeni tako, da nas vodijo iz najvišje, najbolj duhovne sfere postopoma v najnižjo, t.j. nam najbližjo. Bog — Izvirni greh — Kristus Odrešenik — Cerkev — Konec sveta z nebosi in s peklom. Rebulovi naslovi so seveda bolj poetični in imajo tudi primerno izbrane motte. Zadnja, šesta meditacija ima naslov »Nova Slovenija?«: z vprašajem! Vzporedno s to razporeditvijo se v bralcu množijo tudi pripombe, čim bolj prihaja v konkretnost naših časov. Tudi meni se jih je nabralo največ ob zadnjih treh meditacijah: o Cerkvi, o koncu sveta in o Sloveniji.

Cerkev, »ladja«, z mnogimi morji za sabo«, kot jo označuje avtor, je prikazana z veliko poetično toplino in ljubeznijo. Preletimo dva tisoč let njene zgodovine in se znajdemo v našem času. Vidimo, kako je zletelo s krova — in tu navajam Rebulove besede — »njeno izključno tostran-

sko brašno, od častitljive latinščine do dobromislečega antikomunizma: vse, kar ni v zvezi z Edinopotrebim« (106). Latinščina, dobro, to je forma, lahko se umakne. Toda antikomunizem je nekaj drugega, je vsebina: boj proti organiziranemu brezboštvu in totalitarizmu. Vojskujoča se Cerkev je vedno svarila pred nevarnostmi, ki so vernike grozile odtrgati od Boga. Tako dela tudi še danes, bodi prilično ali neprilično. To je njena nenehna dolžnost.

Po mnogih slavnih imenih v Cerkvi se Rebula ustavi ob človeškem čaru Janeza XXIII. in zapiše stavek: »A da je prav ta naš masificirani, tehnizirani, seksualizirani človek na svojem zadnjem dnu lačen svetega, to dokazuje prav ekstaza, s katero se je zagledal v človeški lik Janeza XXIII.« (111) Moja pripomba: Utrujen od užitkov se ta človek ni zagledal v odpoved in askezo, marveč v vse razumevajoči, mili smehljaj! Če je bila svetost nekdanj združena s priokusom žaltavosti, kot se avtor slikovito izraža, so se ob papežu Janezu »Dobrem« res zmehčala srca, vse je postalo čustveno, neki nov humanizem je zavel. Ali pa sta krščanska vera in morala kaj nanovo vzbrsteli? Ali si niso — nasprotno — mnogi kristjani temeljito podložili križ z vato, vsak po svojem okusu in preudarku? In začeli so iskati prijateljstvo sveta, dasi je Kristus jasno napovedal, da bo svet njegove sovražil, kakor je njega sovražil prej ko nje (prim. Jan 15, 18). Na krizo in vrenje v Cerkvi zadnjih deset let gledamo lahko z različnih vidikov, razveseljiva in v optimizmu vodeča ta podoba ni.

Po »Skrivnem razodetju« sv. Janeza bo konec sveta katastrofičen, po Teilhardu de Chardinu, »vizijemskemu geniju«, kot ga označuje avtor, se bo svet na koncu v svetlem zmago-slavju bratstva mirno izlil v ocean božjega (131). Ne bi pritrdil Rebulovi misli, da je »izbira prepuščena kristjanovemu okusu... temperamentu... temeljitemu bivanjskemu nastojanju« (132) Tudi se mi zdi nerazumljivo, kako se je mogel jezuit Teilhard de Chardin v našem stoletju postaviti tako nasproti Janezovi Apokalipsi. Ali brezbožno uživaštvo, rastoči amoralizem, silovita in perfidna ideološka propaganda, mržnja

med ljudmi, nerešljivi socialni problemi, nezadržno neznačenje zraka, vode in kopnega, strahovita orožja — kar vse so znamenja sodobnega časa — ne vodijo sveta v neizogibni konec, ko bodo zatriumfirali apokaliptični jezdeci?

Za nebesa je Rebula sprejel nov izraz: »absolutna prihodnost«. Zdi se mu imeniten, teološko popoln (139). Lahko pa bi kdo ugovarjal, da je enako večn ko nebesa tudi pekel, kjer tudi ne bo — po avtorjevih besedah — »naše kantovske ujetosti v čas in prostor« (144).

Bog je Ljubezen: kako je mogel ustvariti pekel? Rebula se tudi ob tem ustavlja: čustveno se nagiblje k misli, da je pekel le precej prazen. Saj navaja — po knjigi danskega konvertita Joergensena — privatno Kristusovo besedo Katarini Sienski: »Ko bi vedela, kaj sem naredil z Judežem, bi zlorabljala mojo dobroto« (153). Ob tem »kamenčkanju«, kot se izraža Rebula, se pač nasmejnemo kot še ob raznih drugih duhovitostih. In se vprašamo: Kaj pa npr. levi razbojnik? Spomnimo se Govora na gori. Kaj čaka krivične pismouke in farizeje (Mt 5, 20), obrekovalce (5, 22), nečistnike (5, 29-30), pohujševalce (18,7)? Mimogrede: Papini se je celo za Satana potegoval, da bi ga rešil večnega pogubljenja.

Največ misli mi je vzbudila zadnja meditacija: »Nova Slovenija?« Tu smo si najbližje, in vsakdo ima svoje poglede. Kako je Rebula čustveno zakoreninjen v slovenstvu, je znano. Kot kristjan pa mora presojati svet in njegovo usodo nadnacionalno. Ustavlja se ob dejstvu, da so se »tako imenovani krščanski narodi« v zadnjem stoletju pogosto spopadli z univerzalno idejo krščanstva, zatirajoč tuje narode. Navaja Hitlerja, Mussolinija, pa tudi poglavnik NDH Paveliča; o le-tem — »precej praktičnem katoličanu«, kot pravi — omenja, da si je dal v košari prinesiti iztaknjene oči svojih sovražnikov (168). Ali je ta trditev resnična in na kakšne vire se sklicuje, se bo mogoče razčistilo v diskusiji.* Hitler, Mussolini, Pavelič so zagrešili genocid, denacionalizacijo, o tem ni dvoma. Toda katoličani ali pravoslavci po krstu so bili tudi še drugi nasilniki in pokončevalci v našem

stoletju, katerih seveda avtor iz razumljivih razlogov ni mogel navesti.

Alojz Rebula zvesto občuduje Edvarda Kocbeka. Upal bi si celo reči, da je kristjan in Slovenec Kocbek njegov mit. V Kocbeku vidi stvariteljski zanos, in kakor je do drugih kristjanov strog — seveda po pravici —, je od Kocbekovega partizanskega dnevnika, tega sadu »ljubezenske nepomirljivosti do slovenskega genija«, ves prevzet (171). Če bi bil avtor omenjeni Kocbekov dnevnik — »Tovarišijo« in »Listino« — nekoliko kritičneje prebral, bi našel v njem tudi mesta, ki niso posebno združljiva z vero ljubezni.

S pripombami in pomisleki, ki so me obšli ob branju šestih meditacij »Smeri nova zemlja«, sem pri koncu. Naj jih bolj kot kritiko knjige vsakdo sprejme kot dopolnilo k Rebulovim razmišljanjem. Od avtorja se — anagrafsko gledano — razločujem po enajst let daljši poti skozi življenje. Moja rast je potekala v zelo drugačnih okoliščinah kot njegova: v nacionalno, politično, socialno in zlasti versko drugačnih. Zato tudi na to in ono stvar ne gledava povsem enako.

Sklep

V zmedah sodobnosti, katera od vseh strani s svojim pohujševanjem izteza roke po človeku, je Alojz Rebula v tej knjigi vso svojo prirodno nadarjenost in pridnost posvetil najvišjemu idealu, ki ga le more imeti človek: v smiselnemu, v posmrtnost usmerjenemu življenju. To dejstvo je še posebno zato razveseljivo, ker pri pisanju ni mogel računati, da bi se za tri tisoč izvodov te njegove knjige Slovenci stekli.

Kakšna bo njena usoda? Kaj bodo v nji dobrega in spodbudnega našli drugi bralci? (Nihče, mislim, ne bo mogel reči, da nad vsem, kar je nemara v nji manj dognano ali manj poudarjeno ali malce enostransko, ne prevladujeta dobro in spodbudno.) Ko to premišljam, mi vnovič stopa pred oči nepozabna slika sodobnega španskega slikarja Salvadora Dalija: Skušnjave svetega Antona. Od obzorja brezmejne gole pušča ve prihaja karavana nenavadnih, pošastno dolgonogih jezdnihi živali. Prvi je vzpenjeni konj kot simbol oblasti, za njim pa prihajajo sloni in na jih zlato, spolnost in vsa zape-

ljiva čutna lepota sveta. Moški v ospredju, gol, klečeč na levi nogi, a neporažen, izteza proti bližajočim se nadutim močem sveta križ.

Moja želja je, da bi Rebulova »Smer nova zemlja« kar največ ljudi utrdila pred pogubnimi skušnjavami današnjega sveta.

VINKO BELIČIČ

* Avtor je povedal, da je to trditev našel pri ital. pisatelju Curziu Mala-partēju (u. 1957).

REVIE

KAPLJE, št. 26

Slovenski kulturni prostor je za eno revijo revnejši. In to ne za eno od revij, ki bi jih brez posebne škode pogrešali vsi, razen morda tistih, ki se v njih izživljajo, ampak za revijo, ki je vseskozi pozorno, zavzeto, brez ideološke utesnjenosti zasledovala in ocenjevala resnične probleme slovenske stvarnosti, tudi preko političnih meja. S tem nočem reči, da nam je bila revija ideološko bližje kot druge, bila pa je revija, ki je dala misliti, pa naj si se z njenimi članki strinjal ali ne.

Pred kratkim je namreč izšla 26. — zadnja številka revije »Kaplje«. Zakaj je ta številka zadnja, je v uvodnem članku »Kaplje poslednjič« skušal pojasniti glavni urednik Jože Felc. Pravim »skušal«, ker v pojasnilu očitno ne pove vsega. V bistvu gre za to, da bi se bila morala revija profesionalizirati, dobiti svojega izdajatelja (da ne bi bila »privatna« revija uredniškega odbora). S tem pa bi postala hudo finančno breme, ki ga ni bil nihče pripravljen prevzeti. In tako je za to revijo, ki je bila že do sedaj nekakšna »pastorka«, zmanjkalo sredstev in je bila prisiljena umolkneti.

Zadnja številka nam nudi lep panoramičen pogled čez vso slovensko stvarnost: literaturo, kulturo, politiko, vprašanje naroda, vprašanje manjšin, itd. Literarni del je v tej številki bogat. Tako je Gregor Strniša prispeval svoj Predgovor k igri Ljudožrci, kjer pojasnjuje osnovno misel igre. Že Predgovor sam na sebi je zanimiv, saj odkriva avtorjeve poglede na današnjo družbo, na smisel človeških dejanj in nehanj, ki je v njegovi svobodni volji — nadnaravnem daru, ki povzdiguje človeka nad »humanoiden robot«.

Poleg Predgovora je Strniša prispeval še dve pesmi. — Dominik Smole je objavil odlomek iz Igre za igro, kjer na lahкотen aristofanski način dokazuje, kako nobena oblast ne zadovolji vseh. — Pavle Zidar je objavil odlomek iz daljšega dela, ki obravnava črnski problem v Ameriki: Father Tamtam. To je monolog črnega duhovnika, ki na svojstven način razlaga Kristusov nauk in pripravlja svoje črne brate na prihodnost. — Moderno poezijo zastopa še Dane Zajc in Vladimir Gajšek.

Zelo zanimiv je esejistični del revije. V. Blažič je objavil dognan in logično izpeljan članek Moč šibkosti. V njem razpravlja o dveh pojmovanjih prihodnosti, na eni strani »dokončani« prihodnosti, na drugi strani o prihodnosti in fieri. Politični razred, ki je v privilegiranem položaju, si pridržuje pravico, da ima v zakupu ideologijo in prihodnost, ki je že dokončana in jo edino on lahko realizira na edini, vnaprej določeni način. Pri tem pa je treba eliminirati posameznike, ki si prihodnost predstavljajo kot nekaj, kar se šele formira in je sad dela vsakega poedinca. Taka, »dokončana« prihodnost pelje v nekaj fatalizem, omejuje človekovo svobodo in s tem šibkega človeka odrešuje odgovornosti. Od tod naslov — Moč šibkosti.

Lev Detela je objavil esej »Zagoričnikov pesniški svet«, v katerem predstavlja življenjsko in pesniško pot Francija Zagoričnika.

Z zanimanjem preberemo tudi Cudermanov Poskus sprehoda skozi Avgijev hlev — kjer naj bi Avgijev hlev predstavljal slovenske kulturne razmere, le da on ni Herkul, ki bi mogel ta hlev očistiti gnoja, tako da si po pregledu glavnih bojov, ki se bijejo v slovenski kulturi, ne želi ničesar drugega, kot priti na sveži zrak. Svoj prikaz začne s Krambergerjevimi Poskusom drugačne ljubezni do Slovencev, nadaljuje pa s polemiko z J. Vidmarjem in D. Pirjevcem. Pri tem se dotakne cele vrste problemov, od nacionalizma in narodnega ponosa, do zanikovalstva in njegovih vzrokov, od humanizma do antihumanizma, od enostranskosti kritike do samozadovoljstva nekaterih kulturnikov, itd. To je

članek, ki ga vsakdo brez odlašanja prebere od začetka do konca.

Sledita dva članka, ki s pogledom segata preko meje Slovenije — na Koroško in v Benečijo. Janez Bizjak je zapisal svoje trpke vtise po potovanju po Koroški. Pri tem seveda še ne more upoštevati najnovejših dogodkov. Bizjak išče krivce za težki položaj na Koroškem in jih najde delno v Koroščih samih, saj v njihovem obnašanju ni niti sence tiste trdnosti, ki jo najdemo pri nemški manjšini na Južnem Tirolskem. Levji delež krivde pa pripiše matični domovini, saj se vsa povojna leta ni znala niti enkrat učinkovito upreti vsem novotarijam avstrijske vlade, »s katerimi so na Koroškem nedosegljivo popolno gradili miroljubno stavbo prikrite ter do sedaj najuspešnejše asimilacije«. Bizjak se ustavlja pri primeru študenta Šturma in pri tedaj šele nameravanem postavljanju dvojezičnih tabel v 205 krajih — skromnem nadomestilu socialističnega glavarja Sime za obveznosti, ki izhajajo iz 7. člena državne pogodbe... (Zdaj niti teh 205 tabel ni več. Slovenski in jugoslovanski politiki so protestirali, tisoči so manifestirali in izražali solidarnost, v tisku, po radiu in televiziji so se vrstile reportaže, oddaje... Pa vse brez vidnega učinka. Človek ima občutek, da ima Jugoslavija sedaj važnejše probleme — obravnavanje Pisma, odstopanje vseh liberalno usmerjenih in njihovo nadomeščanje, itd., in da se Avstrija tega zaveda in to tudi izrablja. Ona sama pa bi že znala reševati tudi dosti manjše kršitve pravic svoje manjšine — brezobzirno, korenito in predvsem... učinkovito.)

V drugo smer zamejstva je uperjen pogled Tomaža Pavšiča — v Benečijo. Uvod v njegov članek predstavlja pesem Naš' zuoni, pesem Alda Klodiča za Sejem beneške piesmi 1972. V obliki strani iz dnevnika Pavšič na živ, prizadet, lahko bi rekli, ganljiv način odkriva Benečijo, Beneškega Slovenca, njegove komplekse, ki izvirajo iz stoletnega bolj ali manj nasilnega zatiranja; veseli se uspehov teh ljudi, s strahom in upom se sprašuje o njihovi bodočnosti. In pri branju teh zapiskov se nehote vsiljuje primerjava s Koroško! Sredstva in način avstrijske in

italijanske vlade so morda različni, a cilj isti: asimilacija...

Jolka Milič je zbrala nekaj odlomkov iz del sodobnih slovenskih ustvarjalcev, ki naj bi prikazovali nenormalen odnos med moškim in žensko in obratno, ter jim dodaja svoj piker, ironičen in zadet komentar.

Revija ima na koncu avtorsko kazalo vseh številke Kapelj, ki ga je pripravil Tomaž Pavšič.

Tako smo prišli do zadnje strani, žal, zadnje številke Kapelj. Na koncu še opomba: nagibi, iz katerih je revija nastala in jih Felc v uvodnem članku našteva, so danes še prav tako veljavni kot ob nastanku; skupina izobražencev, ki se je zbrala okoli revije, je imela in bi imela tudi v bodoče marsikaj povedati; bralcev bi imela revija vedno več, nikakor ne manj. Reviji torej ni zmanjkal raison d'être, pač pa že prej bolj pičla naklonjenost krogov, ki imajo škarje in platno v rokah.

To vedo in tega se zavedajo vsi bralci »Kapelj«.

gledališče

NOVA SEZONA V STALNEM SLOVENSKEM GLEDALIŠČU

Nov naziv, nov grb in, vsaj po prvih predstavah sodeč, tudi nov, osvežujoč veter s Pirandellovim LE PREMISLI, GIACOMINO! in z uspešnim gostovanjem Mladinskega gledališča iz Ljubljane v zaporedju nekaj torkov, namenjenih raznim šolam na Tržaškem.

Prijetno tekoča Pirandellova komedija z malce nenavadnim, a domiselnim zapletom je našla v režiserju Mariu Uršiču, v scenografu Demetriju Ceju in kostumografiji Mariji Vidauovi usklajeno trojico, ki je znala nadahnuti predstavi žlahtno patino polpretekle dobe, nekakšne mile starinskosti, časa, ki se zdi tako daleč, pa pravzaprav ždi še v terezijanskih kotičkih našega mesta. Pravzaprav bi protagoniste skoraj lahko srečal v eni tistih preostalih starih kavarnic ali v dolgočasnih pritličjih starih šol, kjer bi se takšnale Pirandellova pol kritična pol otožna komedija lahko znova zavrtela v kakšni novi inačici. In takšno vzdušje je našemu človeku brez dvoma dosti bližje kot kakšni izumetničeni veliko-

svetski eksperimenti ali dvoumna spakovanja. Seveda imajo pa za tako ugoden sprejem pri publiku največjo zaslugo igralci, ki so, vsaj pri poznejših predstavah, dosegli izredno vigranost in lahkotnost, tako da je predstava učinkovala sproščeno kot malokdaj. Pa tudi nekateri nosilci večjih vlog so tokrat ob človeško toplejšem tekstu razvili nekaj kvalitete, ki so jih v lanskoli sezoni zaradi plehklih besedil morali nadomeščati z rutino. Predvsem sta igralsko na novo zablestela Raztresen in Nakrstova kot sluga in njegova žena, ker sta znala združiti sproščen komedijski čar vsak s svojim karakterno prepričljivo izrisanim človeškim likom. Manj je avtor dal možnosti Lukešu, ki pa je kljub temu prikazal verjeten, dasiravno nekoliko šablonski lik gimnazijskega ravnatelja. Izreden dosežek pa je kreacija protagonista prof. Totija, kot jo je ustvaril Rado Nakrst. Nepozaben, človeško topel in prepričljiv, vreden velikega igralca. Ostale vloge niso dopuščale večjega razmaha, nekatere so bile tudi neposrečeno zasedene, zato jih lahko štejemo med več ali manj spretno poustvaritve. Predstava je prijetno poživila, potrdila vero v naše tukajšnje gledališče, pokazala lep razvoj mladega režiserja Uršiča.

Prav tako moramo pohvaliti zamisel **gledaliških torkov za mladino**. Gostovanje Mladinskega gledališča iz Ljubljane je privabilo dovolj otrok, vendar še vedno premalo. Tovrstne tradicije seveda še ni in starši se še vse premalo zavedajo koristnosti takšnih pobud, pa tudi šolniki bi bili morali biti prej seznanjeni s komadom, da bi lahko uprizaritev primerno priporočili. Vsekakor je lahko komedija z nekaj morale na koncu primerna tako za mlajše kot za nekoliko večje otroke, vendar bi kot prvo delo, ki je na sporedu Mladinskih torkov, moralo biti kaj bolj vajenega, tradicionalnega. Tako pa so tako odrasli kot mlajši nekoliko hladno sprejeli dvojno novost: sami odrasli v otroških vlogah, hrup in kričanje in tuljenje »malih« Indijancev in nekoliko sladko zgodbo s happy-endom. Igralsko je bila predstava odlična, imeniten je bil profesor, ljubka gospodinja, nekoliko prehrupni »otroci«.

Z.

glasba

PRVI KONCERT NOVE SEZONE GM

Nova koncertna sezona GM je pred nami. Po programu sodeč, bo pestra in bogata. Razveseljivo je dejstvo, da je bila v soboto, 21. oktobra ob priliki začetnega koncerta, dvorana skoraj polnoštevno zasedena.

Na prvem koncertu je nastopil orkester GM, kot solist pa se je tržaški publiku predstavil prvi trobentač Slovenske filharmonije Tone Grčar. Najprej je orkester pod vodstvom Oskarja Kjundra zaigral Haendlov Concerto grosso op. 3 v f duru. Sledil je Torellijev Koncert v d duru za trobento in godalni orkester. V drugem delu je bil na sporedu Religioso iz Osterčeve Suite za orkester, spored pa je zaključil Humlov koncert v e duru za trobento in orkester.

V primeri z lanskim nastopom, je orkester GM napravil znaten korak naprej. Vendar so njegove napake v glavnem vedno iste. V hitrejših prehodih ni kosu tempu in zato razpada zvočna enotnost in ubranost, kot se je pokazalo v Torellijevem koncertu. Dinamika je še vedno pomanjkljiva, kar je prišlo do izraza predvsem pri Ostercu. Prav pri takih skladateljih, kot je n.pr. Osterc — ekspresionist, se pokaže zmogljivost orkestra in izstopajo napake bolj kot kjerkoli drugje.

Trobentač Tone Grčar pa je v nas zapustil nepozaben vtis. Njegovo ime je znano, saj je že večkrat nastopil po Evropi in povsod požel laskava priznanja. Zahtevni skladbi, ki sta bili na sporedu, je izvajal precizno, jasno in odločno. Skratka prefinjena interpretacija, kot je nismo pogostokrat deležni. Zato si želimo, da bi ga lahko čimprej spet poslušali kot solista.

ADA MARKON

V SLOVENSKEM KULTURNEM KLUBU

(Trst, ul. Donizetti 3/1.)

so vsako soboto slovenski večeri ob 19. uri, namenjeni naši mladini.

Psiholog govori o krtu, ki se sramežljivo podpisuje Črt

V tržaškem Delu je stalen gost Črt. Tako se podpisuje. Njegova glavna zapoved je sovražstvo in gnev do vsega, kar teži k Slovenski skupnosti. Zato si vsakih štirinajst dni sledijo izpod njegovega peresa napadi v pristnem kominformističnem stilu na osebe okrog SS. Prezamudno bi bilo spustiti se s tov. Črtom v različujoč razgovor, ker ta predpostavlja vsaj trohico demokratične zavesti. Zato se je Čuk na Obelisku — na lastne stroške — obrnil do znanega psihologa (kot je to danes v navadi) in mu osebno izročil v psihološko analizo, oz. diagnozo pet zadnjih članov tov. Črta. Odgovor psihologa je tale:

»Gre za vsekakor obremenjeno osebo. Tako navzven kot navznoter. Njegovi članki izvirajo iz manjvrednostnih kompleksov, ki ga tlačijo tako svetovnonazorsko kot politično. Izšel je iz verskih ambientov, zato je v njegovih člankih tako pogosto izslediti citate verske vsebine, ki jih seveda po svoje prikraja, kar pomeni, da mu religija še vedno nekaj pomeni. Vse se zdi, da ima velike komplekse pred preteklostjo: morda je imel kak njegov daljni ali ožji sorodnik opravka celo s črnimi srjaci, pa ga to dejstvo sedaj grize. Drugače pa ni slab fant: od avtoritarne vzgoje v šoli mu je ostala pretirana sramežljivost do svojih nadrejenih, zato teh nikdar ne napade, čeprav jih v srcu mrzi. V bistvu pa je odkrit, v družbi nekoliko visok: nima pa čuta o mejah dovoljenega in nedovoljenega. Nima niti očitnih kvalitete dobrega proletarca, zato še bolj trpi. Če bi se obrnil direktno name, bi mu priporočil pogoste sprejeme v naravo in prisluškovanje petju ptičev. To bi dobro vplivalo na njegove živce.«

Tako psiholog. Čuk na Obelisku pa pravi: vsak je svoboden, da tem analizam verjame ali ne. Navkljub Črtovim željam namreč, lahko še vedno misli vsak s svojo glavo.

»Kaj misliš, Andrejček, ali bi bil Napoleon slaven, če bi živel danes?«

»O, seveda, gospod učitelj, saj bi bil star že več kot sto petdeset let.«

—o—

Dedek in babica gresta po cesti in zagledata mladenko s krilcem visoko nad koleno.

»Škandal,« zabrunda babica, »jaz bi se na njenem mestu ne pokazala taka na cesti.«

»Tudi jaz ne na tvojem mestu,« je zabrundal dedek.

—o—

Rus je obiskal v Londonu svojega prijatelja. Zanimal se je za vse mo- goče in prišla sta na pogovor o raz-

merah v privatnih službah. Rusa je predvsem zanimalo, kakšen je odnos med gospodarjem in uslužbencem.

»Dober,« mu je pojasnjeval Londončan. »Zgodi se, da dežuje, ko greš proti uradu. Pripelje se mimo tebe go- spodar, ustavi avto, te pelje prej na

**za
dobro
voljo**

čaj, nato v urad in za zvečer te spet povabi, da se pelji z njim...«

»Vraga!« se čudi Rus. »Pa se ti je to večkrat primerilo?«

»No, meni ne, a moji sestri se je.«

—o—

Zdravnik: »Ste popili dva kozarca mleka na dan, kot sem vam naro- čil?«

Pacient: »Sem. Zdaj šele vem, za- kaj dojenčki jokajo.«

—o—

V zaporu. Prvi jetnik drugemu: »Kako, kaj še vedno ne veš, kaj se je zgodilo?«

Ta pa: »Kaj hočeš, grem tako malo med ljudi!«

BOGATA ZALOGA GOSPODINJSKIH, OKRASNIH
IN NABOŽNIH PREDMETOV - LESTENCEV - SVETIH
PODOB IN ROŽNIH VENCEV

Keržë

Trg S. Giovanni 1 — T R S T — Tel. 35-019

R I M - Slovenski

„HOTEL BLEĐ“

ITALIJA

Lastnik Vinko LEVSTIK

ROMA - Via S. Croce in Gerusalemme 40
Tel. 777-102, 7564783

Blizu železniške postaje
Direktna zveza z avtobusom št. 3

Domača kuhinja - Vse sobe s prhami

Izšlo je novo delo uglednega slovenskega pisatelja

ALOJZA REBULE:

SMER NOVA ZEMLJA

Šest meditacij

Po knjigi bodo radi posegli vsi, ki jih zanimajo teološko - filozofska vprašanja sodobnega krščan- stva s poudarkom na vlogi, ki jo zavzemajo neka- teri teološki problemi v življenju današnjega slo- venskega človeka.

tržaška knjigarna

T R S T
ULICA SV. FRANČIŠKA 20
Telefon 61-792